

Informacja na temat podstawowych wskaźników ubóstwa w Polsce

Wstęp

Niniejsza *Informacja* została przygotowana w oparciu o ustalenia Międzyresortowego Zespołu do spraw Strategii „Europa 2020” (dalej: Zespół). Na posiedzeniu 2 kwietnia 2015 r., podjęto decyzję o corocznym przygotowaniu, przez Główny Urząd Statystyczny we współpracy z Ministerstwem Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, pogłębionej analizy na temat zjawiska ubóstwa w Polsce. Materiał ma stanowić podstawę do dyskusji z partnerami społecznymi na temat zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego zarówno w formie spotkania roboczego, jak i na posiedzeniach Zespołu. Jednocześnie ustalono, że *Informacja* będzie upubliczniona na stronie internetowej poświęconej realizacji strategii „Europa 2020” w Polsce, jako dodatkowy materiał analityczny do kolejnych aktualizacji Krajowego Programu Reform.

W związku z tym, iż głównym celem niniejszej Informacji jest zaprezentowanie mierników wykorzystywanych przy monitorowaniu Obszaru 5 Strategii Europa 2020, większość prezentowanych tutaj analiz odnosi się do wskaźników, które zostały opracowane na poziomie międzynarodowym. Dzięki temu, że europejskie badanie dochodów i warunków życia - EU-SILC realizowane jest we wszystkich krajach członkowskich Unii Europejskiej, stanowi ono główne źródło porównywalnych na poziomie międzynarodowym danych dotyczących dochodów, ubóstwa i warunków życia.

Wdrożone przez Eurostat relatywne podejście do pomiaru ubóstwa w ograniczony sposób umożliwia jednak identyfikację grup, których sytuacja bytowa jest szczególnie niekorzystna. Dlatego też, niniejszy raport uzupełniony został również o analizę jednego z podstawowych krajowych mierników ubóstwa absolutnego, tj. wskaźnika ubóstwa skrajnego, szacowanego na podstawie Badania budżetów gospodarstw domowych.

Integralną część dokumentu stanowi również aneks, w którym zaprezentowane zostały najważniejsze dane dotyczące ubóstwa wielowymiarowego, opracowane na podstawie zrealizowanego w 2015 r. Badania spójności społecznej.

EUROPEJSKIE MIARY UBÓSTWA I WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO NA PODSTAWIE BADANIA EU-SILC

Poziom i zróżnicowanie dochodów – Polska na tle Unii Europejskiej

Poziom przeciętnych dochodów do dyspozycji¹ w krajach Unii Europejskiej jest bardzo zróżnicowany, przy czym Polska należy do grupy państw o najniższych dochodach. Wartość średnich rocznych dochodów ekwiwalentnych² w Polsce wyniosła w 2013 r. ok. 10,6 tys. PPS (ok. 25 tys. zł), natomiast mediana – 9,2 tys. PPS (ok. 22 tys. zł)³. Wśród wszystkich krajów członkowskich Unii Europejskiej, najwyższe średnie roczne dochody do dyspozycji w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną mieli mieszkańcy Luksemburga (ok. 32 tys. PPS) oraz Austrii i Francji (ok. 23 tys. PPS). Najniższy średni roczny dochód do dyspozycji odnotowano przede wszystkim w nowych krajach członkowskich Unii Europejskiej, przy czym najmniej korzystną sytuację zaobserwowano w takich państwach jak Rumunia (ok. 5 tys. PPS), Bułgaria (ok. 7 tys. PPS) oraz Łotwa (ok. 8 tys. PPS). Podobnie jak w przypadku średniej, najwyższy poziom mediany dochodu do dyspozycji odnotowano w Luksemburgu (ok. 28 tys. PPS) oraz w Austrii i Szwecji (ok. 21 tys. PPS), najniższą wartość mediany rocznego dochodu do dyspozycji zaobserwowano natomiast w Rumunii (ok. 4 tys. PPS) oraz w Bułgarii i na Łotwie (ok. 6 tys. PPS).

Komentarz 1. PPS jako umowna waluta wykorzystywana przy porównywaniu sytuacji dochodowej w krajach Unii Europejskiej.

PPS stanowi wspólną walutę umowną, której jednostką jest standard siły nabywczej (Purchasing Power Standard). Wartość jednego PPS jest równa liczbie jednostek waluty danego kraju odpowiadającej 1 euro na rynku krajowym, przy uwzględnieniu relacji cen towarów i usług konsumpcyjnych w danym kraju do cen w pozostałych krajach biorących udział w porównaniu.

Komentarz 2. Okres odniesienia dla podstawowych wskaźników Strategii Europa 2020

Analizując wskaźniki Strategii Europa 2020 szacowane na podstawie badania EU-SILC należy zwrócić uwagę na okres, do jakiego odnosi się każda z miar. W przypadku wskaźnika pogłębionej deprywacji materialnej, okres odniesienia stanowi rok w którym przeprowadzane było badanie. Wskaźnik ubóstwa relatywnego szacowany jest na podstawie deklaracji dochodów do dyspozycji z roku poprzedzającego badanie. Tym samym wskaźnik ubóstwa relatywnego z 2013 r. obliczany jest na podstawie dochodu do dyspozycji osiągniętego w 2012 r. W przypadku wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym okres odniesienia jest taki sam jak w przypadku dochodów.

¹ Dochód do dyspozycji definiowany jest jako suma dochodów pieniężnych netto (po odliczeniu zaliczek na podatek dochodowy, podatków od dochodów z własności, składek na ubezpieczenie społeczne, zdrowotne) wszystkich członków gospodarstwa domowego pomniejszona o: podatki od nieruchomości, transfery pieniężne przekazane innym gospodarstwom domowym oraz rozliczenia z Urzędem Skarbowym.

² Dochód w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną otrzymywany jest poprzez podzielenie dochodu do dyspozycji gospodarstwa domowego przez liczbę jednostek ekwiwalentnych odpowiadającą temu gospodarstwu (szacowanej na podstawie przyjętej skali ekwiwalentności - patrz Komentarz 2).

³ GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., kod: [ilc_di03].

Analizując sytuację dochodową, należy również zwrócić uwagę na skalę nierówności rozkładu dochodów w poszczególnych krajach. Przyjęto, iż podstawowymi miernikami służącymi do oceny nierówności rozkładu dochodów w krajach członkowskich Unii Europejskiej są współczynnik Giniego oraz wskaźnik kwintylowego zróżnicowania dochodów (tzw. wskaźnik nierówności rozkładu dochodów S80/S20).

Współczynnik Giniego przyjmuje wartość między 0 a 1 (lub jeśli wartość wskaźnika przemnożymy przez 100 – między 0 a 100). Wskaźnik ten osiągnąłby wartość 0, gdyby wszystkie osoby miały taki sam dochód, natomiast wartość 1 (100) gdyby wszystkie osoby poza jedną miały dochód zerowy. Zatem im wyższa jest wartość wskaźnika, tym większy jest stopień koncentracji dochodów i większe ich zróżnicowanie w danym kraju.

Wyniki badania EU-SILC wskazują, iż wartość współczynnika Giniego dla wszystkich 28 krajów członkowskich Unii Europejskiej w 2013 r. wyniosła 30,5. Największą koncentrację dochodów odnotowano w Bułgarii, Łotwie oraz Litwie. W krajach tych wartość omawianego wskaźnika mieściła się w granicach ok. 34 - 35. Najniższą wartość współczynnika Giniego odnotowano natomiast na Słowacji, w Słowenii oraz w Czechach, gdzie wskaźnik ten osiągnął poziom ok. 24-25. W Polsce omawiany współczynnik był zbliżony do średniej w Unii Europejskiej i osiągnął w 2013 r. poziom 30,7. W odniesieniu do 2008 r. odnotowano w Polsce spadek wartości wskaźnika o 1,3 pkt.

Wartość wskaźnika zróżnicowania kwintylowego dochodów w Unii Europejskiej wyniosła 5,0. Oznacza to, iż suma dochodów 20% osób w gospodarstwach domowych o najwyższym poziomie dochodów ekwiwalentnych do dyspozycji (V grupa kwintylowa) była pięciokrotnie wyższa niż suma dochodów 20% osób w gospodarstwach domowych o najniższych dochodach (I grupa kwintylowa). Krajami, w których w 2013 r. zaobserwowano najwyższe zróżnicowanie kwintylove dochodów ekwiwalentnych były Rumunia, Grecja i Bułgaria (6,6). Najniższą wartość wskaźnik ten osiągnął natomiast w Czechach (3,4) oraz Holandii i Słowenii (3,6). W Polsce w latach 2008-2013 wartość wskaźnika była zbliżona do 5, przy czym w 2013 r. osiągnął on poziom 4,9.

Komentarz 3. Skale ekwiwalentności.

Czterooosobowe gospodarstwo domowe, w porównaniu na przykład z gospodarstwem dwuosobowym, aby zachować taki sam standard życia nie musi wydawać na swoje potrzeby dwukrotnie więcej niż gospodarstwo dwuosobowe, a na utrzymanie młodszych dzieci wydaje się nieco mniej niż na starsze dzieci. Stąd też, aby móc porównać sytuację gospodarstw domowych (w zakresie dochodów i wydatków) różniących się wielkością i strukturą demograficzną, stosowane są skale ekwiwalentności. W analizach opartych na badaniu EU-SILC wykorzystywana jest tzw. zmodyfikowana skala ekwiwalentności OECD, którą oblicza się w następujący sposób: wartość 1 przypisywana jest pierwszej osobie w gospodarstwie domowym; 0,5 – każdemu kolejnemu członkowi gospodarstwa domowego w wieku 14 lat i więcej oraz 0,3 – każdemu dziecku poniżej 14 roku życia. W związku z tym gospodarstwo składające się np. z 4 osób, w tym 2 dorosłych oraz 2 dzieci poniżej 14 roku życia, liczy 2,1 jednostek ekwiwalentnych.

Ubóstwo relatywne w Polsce

Według wspólnie uzgodnionej przez kraje członkowskie Unii Europejskiej i przyjętej przez Eurostat metodologii, za zagrożone ubóstwem uważa się osoby żyjące w gospodarstwach domowych, których dochód do dyspozycji jest niższy od granicy ubóstwa ustalonej na poziomie 60% mediany dochodu w danym kraju. Przyjęto więc relatywne podejście do pomiaru ubóstwa, zgodnie z którym próg ubóstwa powiązany jest ze standardem życia w poszczególnych krajach. Miara ta określa zatem grupę ludności będącą w każdym z krajów w relatywnie najtrudniejszej sytuacji dochodowej (bez odniesienia do poziomu dochodów w pozostałych państwach). O fakcie tym należy pamiętać przede wszystkim porównując wartości wskaźników zagrożenia ubóstwem pomiędzy poszczególnymi krajami Unii Europejskiej.

Wartość granicy ubóstwa dla gospodarstwa jednoosobowego z uwzględnieniem różnic cen w krajach Unii Europejskiej wyniosła w naszym kraju ok. 5,5 tys. PPS, co oznacza, że za ubogie uznano osoby w gospodarstwach domowych z rocznym dochodem poniżej ok. 13 tys. zł. Dla porównania, w 2008 r. granica ubóstwa relatywnego w Polsce wyniosła ok. 4 tys. PPS, co stanowiło równowartość ok. 9,4 tys. zł.⁴

Komentarz 4. Rozpiętość granic ubóstwa w krajach Unii Europejskiej.

W 2013 r. rozpiętość progów ubóstwa dla gospodarstwa jednoosobowego w Unii Europejskiej wyniosła ok. 14 tys. PPS. Najwyższą wartość granicy ubóstwa odnotowano w Luksemburgu (ok. 16,8 tys. PPS) natomiast najniższą (ponad siedmiokrotnie niższą niż w Luksemburgu) - w Rumunii (2,4 tys. PPS).

W latach 2008-2013 stopa ubóstwa relatywnego w Polsce pozostawała na zbliżonym poziomie, osiągając wartość ok. 17%. W 2013 r. wskaźnik ubóstwa relatywnego w Polsce wyniósł 17,3%, co oznacza, że znalazł się on na nieco wyższym poziomie niż średnia dla całej Unii Europejskiej, wynosząca 16,6% (od ok. 9% w Czechach do ok. 23% w Grecji). Poniżej relatywnej granicy ubóstwa żyło więc w naszym kraju ponad 6 mln osób, natomiast wśród wszystkich obywateli Unii Europejskiej biedy doświadczało powyżej 80 mln osób.

Tabl.1. Wskaźnik ubóstwa relatywnego w Polsce w latach 2008 -2013 wg wieku.

Wiek lata	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	% osób w gospodarstwach domowych					
Ogółem	16,9	17,1	17,6	17,7	17,1	17,3
17 i mniej	22,4	23,0	22,5	22,0	21,5	23,2
18-64	16,3	16,0	16,9	17,1	16,5	16,7
65 i więcej	11,7	14,4	14,2	14,7	14,0	12,3

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., kod: [ilc_li02]

⁴ Aby obliczyć poziom granic ubóstwa dla innych typów gospodarstw domowych należy przemnożyć wartość granicy ubóstwa dla gospodarstwa domowego jednoosobowego przez liczbę jednostek ekwiwalentnych w danym gospodarstwie.

Zarówno w Unii Europejskiej, jak i w Polsce grupą częściej niż przeciętnie zagrożoną ubóstwem są dzieci. Stopa ubóstwa wśród osób w wieku 0-17 lat wyniosła w Polsce w 2013 r. ok. 23%, co oznacza wartość o ok. 6 p. proc. wyższą niż średnia dla całego kraju. Sytuacja dzieci w Polsce jest pod tym względem nieco gorsza niż przeciętnie w Unii Europejskiej, gdyż wskaźnik dla wszystkich 28 krajów wyniósł w omawianym roku ok. 20%.

Relatywnie najczęściej zagrożone ubóstwem w Polsce są dzieci z rodzin wielodzietnych i niepełnych. W gospodarstwach domowych dwóch osób dorosłych z przynajmniej 3 lub więcej dziećmi na utrzymaniu⁵, ubóstwa doświadczało w 2013 r. ok. 37% osób. Wśród osób zamieszkujących gospodarstwa składające się z samotnej osoby dorosłej z dziećmi na utrzymaniu wskaźnik ubóstwa relatywnego wyniósł natomiast niemal 30%. Dla porównania, w gospodarstwach domowych składających się z dwóch osób dorosłych z jednym dzieckiem na utrzymaniu, stopa ubóstwa przyjmowała wartość ok. 12%, natomiast w gospodarstwach złożonych z dwóch osób dorosłych bez dzieci na utrzymaniu, zagrożonych ubóstwem było 10% osób.

Ze względu na podeszły wiek i jego konsekwencje, takie jak stopniowa utrata sprawności czy też ograniczone możliwości zwiększania dochodów gospodarstwa domowego poprzez pracę, grupą na którą należy zwracać szczególną uwagę w analizach dotyczących zasięgu ubóstwa są osoby starsze, w wieku 65 lat i więcej. W Polsce w 2013 r. stopa ubóstwa relatywnego osiągnęła w tej grupie wiekowej ok. 12%, co stanowiło wartość o prawie 2 p. proc. niższą niż średnia dla Unii Europejskiej.

W odniesieniu do 2008 r., w 2013 r. nie odnotowano istotnych zmian w skali zasięgu ubóstwa relatywnego w Polsce w obrębie poszczególnych grup wiekowych.

Tabl. 2. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w Polsce latach 2008-2013 wg typu gospodarstwa domowego.

Typ gospodarstwa domowego	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>					
Ogółem	16,9	17,1	17,6	17,7	17,1	17,3
Samotna osoba dorosła	20,3	22,2	24,5	25,5	24,4	22,0
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	30,2	34,8	34,2	29,8	26,7	29,5
Dwie osoby dorosłe z 1 dzieckiem na utrzymaniu	13,9	12,3	12,3	11,3	11,8	11,6
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	17,9	19,5	19,8	19,7	16,2	17,2
Dwie osoby dorosłe z 3 i więcej dziećmi na utrzymaniu	34,4	37,8	32,8	34,6	36,5	37,3
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	9,7	11,7	12,4	12,8	11,1	10,2

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., kod:[ilc_li03]

⁵ Zgodnie z metodologią badania EU-SILC, dziecko na utrzymaniu to sobą w wieku 0-17 lat, będąca w składzie gospodarstwa domowego lub osoba w wieku 18-24 lat, o ile jest bierna zawodowo i mieszka przynajmniej z jednym ze swoich rodziców.

Bardzo istotnym czynnikiem wpływającym w niekorzystny sposób na zasięg ubóstwa zarówno w Polsce, jak i Unii Europejskiej jest bezrobocie. W 2013 r. około 44% osób bezrobotnych w Polsce w wieku 18 lat i więcej żyło w gospodarstwach domowych, które doświadczały ubóstwa. Stopa ubóstwa relatywnego wśród osób bezrobotnych w Polsce była nieco niższa niż średnia dla Unii Europejskiej (ok. 46%). Niemal co druga osoba bezrobotna żyła więc poniżej granicy ubóstwa relatywnego. Nie oznacza to jednak, że ubóstwo wiąże się tylko i wyłącznie z bezrobociem. W 2013 r. wśród pracujących w wieku 18 lat i więcej, niemal 11% osób w Polsce żyło w gospodarstwach domowych poniżej przyjętego progu ubóstwa dochodowego. W całej Unii Europejskiej skala tego problemu była nieco niższa, gdyż w tym przypadku zagrożona ubóstwem była co jedenasta osoba (8,9%).

Wartym odnotowania jest fakt, iż w latach 2008-2013 nastąpił widoczny wzrost stopy ubóstwa relatywnego wśród osób bezrobotnych w Polsce. Wskaźnik ten wzrósł we wskazanym okresie o ok. 5 p. proc. (z ok. 39% w 2008 r. do ok. 44% w 2013 r.). W tym czasie nieznacznie obniżył się natomiast wskaźnik zagrożenia ubóstwem wśród osób pracujących (o ok. 1 p. proc.).

Komentarz 5. Wskaźniki ubóstwa relatywnego wśród osób bezrobotnych i pracujących.

Analizując wyniki dotyczące ubóstwa relatywnego wśród osób pracujących i bezrobotnych należy zwrócić uwagę na fakt, iż ocena zasięgu ubóstwa relatywnego prowadzona jest w oparciu o dochody na poziomie gospodarstw domowych. W związku z tym odsetek zarówno osób pracujących, jak i bezrobotnych, pozostających poniżej granicy ubóstwa relatywnego nie jest zależny jedynie od dochodów tych osób (lub ich braku), lecz również od wielkości i struktury gospodarstw domowych do których te osoby przynależą.

Zasięg ubóstwa szacowany z wykorzystaniem progu z 2008 r. („ubóstwo zakotwiczone w czasie”)

W związku z tym, że poziom granic ubóstwa szacowany jest w oparciu o medianę dochodu danego kraju w konkretnym roku, możemy mieć do czynienia ze spadkiem stopy ubóstwa przy jednoczesnym obniżeniu poziomu dochodów gospodarstw domowych lub ze wzrostem wartości wskaźnika ubóstwa przy obserwowanej poprawie sytuacji dochodowej. Dlatego też, aby pokazać wpływ zmian sytuacji ekonomicznej na poziom zagrożenia ubóstwem Eurostat oblicza wskaźniki ubóstwa według realnej wartości granicy ubóstwa z danego roku („wskaźnik zagrożenia ubóstwem zakotwiczonym w czasie”). W szacunkach tych jako lata odniesienia przyjmuje się 2005 r., kiedy to we wszystkich krajach Unii Europejskiej wdrożone zostało badanie EU-SILC oraz 2008 r., stanowiący rok odniesienia dla wskaźników monitorujących Strategię Europa 2020. W niniejszym opracowaniu, uwaga została zwrócona przede wszystkim na drugi z wymienionych wskaźników – stopę ubóstwa relatywnego wg realnych wartości granic ubóstwa z 2008 r.

W Polsce wskaźnik ubóstwa zakotwiczony w czasie w 2013 r. (przy uwzględnieniu realnej wartości granicy z 2008 r.) wyniósł 12%, a więc wyraźnie (o ok. 5 p. proc.) mniej niż wyniosła stopa ubóstwa relatywnego oszacowanego o aktualne dochody, natomiast na poziomie całej Unii Europejskiej - ok. 18%. czyli o ok. 2 p. proc. więcej niż wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w 2013 r.

Tabl.3. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w Polsce w latach 2008-2013 wg realnych wartości granic ubóstwa z 2008 r. wg wieku.

Wiek lata	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>					
Ogółem	16,9	13,7	13,0	11,9	11,8	12,0
17 i mniej	22,4	18,7	17,1	15,4	14,5	16,0
18-64	16,3	12,8	12,6	11,7	11,9	11,9
65 i więcej	11,7	10,5	9,3	8,2	7,9	7,1

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., [kod: ilc_li22b]

Trwałość ubóstwa – wskaźnik zagrożenia ubóstwem trwałym

Na podstawie panelowego badania EU-SILC możliwa jest ocena trwałości ubóstwa w oparciu o czteroletni okres obserwacji tych samych osób. Szacunki na podstawie danych panelowych za lata 2010-2013 wskazują, iż ok. 28% osób w Polsce doświadczało ubóstwa relatywnego przez przynajmniej jeden rok. Aby umożliwić porównywalne na przestrzeni lat analizy trwałości ubóstwa, został wypracowany specjalny wskaźnik nazywany wskaźnikiem ubóstwa trwałego. Według metodologii stosowanej przez Eurostat, za zagrożone ubóstwem trwałym uważa się osoby w gospodarstwach domowych, których poziom dochodu ekwiwalentnego do dyspozycji w roku badania i przynajmniej w ciągu dwóch z trzech poprzednich lat był niższy od przyjętego dla danego roku proggu ubóstwa relatywnego, ustanowionego na poziomie 60% mediany dochodu ekwiwalentnego.

Zarówno w Polsce, jak i w Unii Europejskiej wartość wskaźnika ubóstwa trwałego wyniosła w 2013 r. ok. 9%. W odniesieniu do 2008 r. zaobserwowano w Polsce nieznaczny spadek wskaźnika na poziomie całej populacji (z 10,4% w 2008 r. do 9,0% w 2013 r.). Należy jednak również zwrócić uwagę na to, jak w omawianym okresie zmieniała się stopa ubóstwa trwałego w poszczególnych grupach wiekowych. W najmłodszej grupie wiekowej (osoby w wieku 0-17 lat) zaobserwowano nieznaczny, lecz zauważalny spadek odsetka osób zagrożonych ubóstwem trwałym. W grupie tej wartość omawianego wskaźnika spadła z ok. 16% w 2008 r. do ok. 13% w 2013 r. Odmiennie przedstawia się natomiast sytuacja osób starszych, w wieku 65 lat i więcej. W latach 2008-2013 w grupie tej zaobserwowano wzrost stopy ubóstwa trwałego o ok. 3 p. proc. – z ok. 5% w 2008 r. do ok. 8% w 2013 r. Należy przy tym zwrócić uwagę, iż w omawianym okresie obserwowano okresowe wzrosty i spadki wartości wskaźnika ubóstwa trwałego (Tabl. 4), natomiast na potrzeby niniejszego opracowania ograniczono się do porównania sytuacji w latach 2008 i 2013.

Tabl.4. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem trwałym w Polsce w latach 2008-2013 wg wieku.

Wiek lata	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>					
Ogółem	10,4	10,2	10,5	10,1	10,7	9,0
17 i mniej	15,8	15,8	14,8	12,5	14,2	12,7
18-64	10,2	9,8	10,2	9,7	9,9	8,4
65 i więcej	5,4	5,5	6,8	9,6	11,0	8,2

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., [kod: ilc_li21]

Wpływ transferów społecznych na zasięg ubóstwa relatywnego

Jak już zaznaczano wielokrotnie, zasięg ubóstwa relatywnego na podstawie badania EU-SILC szacuje się w oparciu o dochody pieniężne gospodarstw domowych. Istotną część budżetów niektórych gospodarstw domowych stanowią transfery społeczne otrzymywane w postaci pomocy instytucjonalnej, do których zaliczane są m.in. takie świadczenia jak: zasiłki dla bezrobotnych, świadczenia rodzinne, emerytury, itp. Transfery te mogą w istotny sposób przyczynić się do redukcji zasięgu ubóstwa, w związku z czym - w celu oceny ich wpływu na wskaźniki ubóstwa relatywnego - obliczane są hipotetyczne wskaźniki zagrożenia ubóstwem bez uwzględniania w dochodach transferów społecznych.

Do oceny skuteczności polityki społecznej w ograniczaniu skali ubóstwa najczęściej stosowany jest wskaźnik ubóstwa relatywnego szacowany w oparciu o dochody gospodarstw domowych pomniejszone o wartość otrzymywanych transferów społecznych z wyłączeniem świadczeń związanych z wiekiem (przede wszystkim emerytur).

Gdyby z dochodów gospodarstw domowych wyłączone zostały wszystkie transfery społeczne z wyjątkiem emerytur, zasięg ubóstwa relatywnego w Polsce w 2013 r. zwiększyłby się o ok. 6 p. proc., obejmując tym samym ok. 23% populacji. Podobny wskaźnik szacowany dla Unii Europejskiej wzrósłby natomiast o ok. 9 p. proc., osiągając wartość ok. 26%.

Analizy wskaźników ubóstwa w poszczególnych grupach wiekowych wskazują, iż wpływ transferów społecznych na redukcję biedy różni się w każdej z subpopulacji. W przypadku nieuwzględniania w dochodach gospodarstw domowych wszystkich transferów społecznych z wyłączeniem emerytur, stopa ubóstwa wśród dzieci wzrosłaby o ok. 7 p. proc. (z ok. 23% do ok. 30%, natomiast wśród osób starszych o ok 3 p. proc. (z ok. 12% do ok. 15%). W grupie wiekowej 18-64 lat odnotowano wzrost z ok. 17% do ok. 23%.

Tabl.5. Wpływ transferów społecznych na zasięg ubóstwa relatywnego w Polsce w 2013 r. wg wieku

Wiek lata	Wskaźnik ubóstwa relatywnego:	
	po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych	bez uwzględniania w dochodach transferów społecznych – z wyłączeniem świadczeń związanych z wiekiem (głównie emerytur)
	% osób w gospodarstwach domowych	
Ogółem	17,3	23,0
17 i mniej	23,2	29,9
18-64	16,7	22,8
65 i więcej	12,3	14,7

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., kod: odpowiednio: [ilc_li02] i [ilc_li10]

Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej

Jednym z podstawowych wskaźników wykorzystywanych przez Eurostat w celu zdiagnozowania sytuacji bytowej w Unii Europejskiej jest wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej. Wskaźnik ten bazuje na deklaracjach respondentów którzy określają, czy w ich gospodarstwach domowych występują sytuacje, gdy ze względów finansowych nie są w stanie zaspokoić wybranych podstawowych potrzeb (deprivacja potrzeb). Miara ta stanowi jeden z trzech podstawowych wskaźników służących do monitorowania realizacji celów założonych w Strategii Europa 2020.

Przy obliczaniu wskaźnika deprivacji materialnej wzięto pod uwagę jedynie te potrzeby, które w warunkach europejskich powszechnie uznawane są za podstawowe. Wskaźnik ten definiowany jest jako odsetek osób w gospodarstwach domowych, deklarujących brak możliwości realizacji ze względów finansowych przynajmniej 4 z 9 zdefiniowanych potrzeb materialnych.

Komentarz 6. Symptomy deprivacji materialnej.

Przy budowie wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej uwzględnionych zostało 9 symptomów deprivacji materialnej. Wystąpienie przynajmniej 4 z nich oznacza, iż dane gospodarstwo domowe doświadcza pogłębionej deprivacji materialnej. Czynnikiem tymi są:

- 1. Deklaracja braku środków finansowych na opłacenie tygodniowego wyjazdu wszystkich członków gospodarstwa domowego na wypoczynek raz w roku.*
- 2. Deklaracja braku możliwości, ze względów finansowych, jedzenia mięsa, ryb (lub wegetariańskiego odpowiednika) co drugi dzień.*
- 3. Deklaracja braku możliwości, ze względu na trudności finansowe, ogrzewania mieszkania odpowiednio do potrzeb.*
- 4. Brak możliwości pokrycia niespodziewanego wydatku (w wysokości odpowiadającej miesięcznej wartości przyjętej w danym kraju granicy ubóstwa relatywnego).*
- 5. Zaległości w terminowych opłatach związanych z mieszkaniem, spłatach rat i kredytów.*
- 6. Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, telewizora kolorowego.*
- 7. Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, samochodu.*
- 8. Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, pralki.*
- 9. Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, telefonu (stacjonarnego lub komórkowego).*

W 2013 r. ok. 12% mieszkańców Polski żyło w gospodarstwach domowych, które doświadczały pogłębionej deprivacji materialnej. Na poziomie całej Unii Europejskiej, problem ten dotyczył mniej więcej co dziesiątej osoby (od ok. 1% w Szwecji do 43% w Bułgarii). Na przestrzeni lat 2008-2013 zaobserwowano znaczny spadek odsetka osób żyjących w gospodarstwach domowych, które nie były w stanie zaspokoić swych podstawowych potrzeb materialnych. W 2008 r. wartość wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej wyniosła niemal 18%. W kolejnych latach obserwowano systematyczny spadek wskaźnika, przy czym wyjątkiem był tutaj nieznaczny jego wzrost w 2012 r. Należy również zauważyć, iż w 2013 r. pogłębiona deprivacja materialna w równomierny sposób dotyczy osób we wszystkich analizowanych grupach wiekowych, osiągając w poszczególnych przedziałach wiekowych wartość zbliżoną do 12%. Największy spadek wartości wskaźnika w latach 2008-2013 odnotowano jednak wśród osób starszych, w wieku 65 lat i więcej – w tej grupie wiekowej w omawianym okresie wartość wskaźnika zmniejszyła się o ok. 8 p. proc., podczas gdy w pozostałych grupach (osoby w wieku 0-17 lat oraz 18-64 lat) spadek ten wyniósł około 5 p. proc.

Tabl.6. Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej w Polsce w latach 2008 -2013 wg wieku.

Wiek lata	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	% osób w gospodarstwach domowych					
Ogółem	17,7	15,0	14,2	13,0	13,5	11,9
17 i mniej	17,5	15,3	14,9	13,2	13,7	11,8
18-64	17,2	14,4	13,6	12,5	13,2	12,0
65 i więcej	20,8	17,3	16,5	15,4	14,8	11,5

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., kod: [ilc_mddd11]

Podobnie jak w przypadku stopy ubóstwa relatywnego, na wartość wskaźników pogłębionej deprivacji materialnej wpływ ma również typ gospodarstwa domowego, w jakim żyje dana osoba. W relatywnie najtrudniejszej sytuacji znajdują się członkowie rodzin niepełnych, w których samotna osoba dorosła ma dzieci na utrzymaniu. W tego typu gospodarstwach domowych zagrożona pogłębioną deprivacją materialną była w 2013 r. częściej niż co czwarta osoba (ok. 27%). Niekorzystnie przedstawia się również sytuacja rodzin wielodzietnych, gdyż niemal 18% osób żyjących w gospodarstwach domowych składających się z dwojga dorosłych oraz co najmniej 3 dzieci na utrzymaniu nie mogło zaspokoić podstawowych potrzeb materialnych. Dla porównania wśród rodzin z jednym dzieckiem na utrzymaniu wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej osiągnął wartość ok. 9%, wśród rodzin z dwójką dzieci – ok. 7%, natomiast w gospodarstwach złożonych z dwóch osób dorosłych bez dzieci na utrzymaniu problem ten dotyczył mniej więcej co dziesiątej osoby.

Tabl.7. Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej w Polsce latach 2008-2013 wg typu gospodarstwa domowego.

Typ gospodarstwa domowego	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	% osób w gospodarstwach domowych					
Ogółem	17,7	15,0	14,2	13,0	13,5	11,9
Samotna osoba dorosła	29,0	24,0	22,4	21,5	20,7	20,4
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	34,6	36,9	30,5	27,2	30,8	27,3
Dwie osoby dorosłe z jednym dzieckiem na utrzymaniu	11,0	10,6	11,6	9,5	9,3	8,8
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	11,3	10,0	10,1	9,3	7,1	6,6
Dwie osoby dorosłe z 3 i więcej dziećmi na utrzymaniu	23,9	21,2	20,9	20,2	18,1	17,8
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	16,8	15,2	12,9	12,6	12,9	10,3

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., kod: [ilc_mddd13]

Symptomy deprivacji materialnej

W związku z tym, iż wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej jest wskaźnikiem złożonym, warto przyrzeć się które z 9 branych pod uwagę symptomów deprivacji występują w Polsce najczęściej. Dzięki temu możliwe będzie określenie, które z potrzeb są najtrudniejsze do zaspokojenia.

W 2013 r. największy odsetek osób w Polsce żył w gospodarstwach domowych, którego członkowie ze względów finansowych nie mogli sobie pozwolić na tygodniowy wyjazd na wypoczynek raz do roku. Problem ten dotyczył ok. 61% osób w Polsce. Kolejnym bardzo powszechnym problemem jest brak możliwości pokrycia niespodziewanego wydatku. W gospodarstwach domowych, w których wystąpił ten symptom żył więcej niż co drugi mieszkaniec naszego kraju. Stosunkowo wysokie odsetki odnotowano również w przypadku potrzeb, które można uznać za najważniejsze, gdyż związane są z podstawową sytuacją bytową gospodarstw domowych. Ponad 13% osób zamieszkiwało gospodarstwa domowe, w których zadeklarowano brak możliwości jedzenia mięsa, ryb lub ich wegetariańskiego odpowiednika co drugi dzień. Więcej niż 11% mieszkańców Polski nie miało natomiast możliwości ogrzania swego mieszkania odpowiednio do potrzeb, gdyż brakowało na to środków finansowych. Oprócz problemów z zapewnieniem pełnowartościowych posiłków oraz odpowiedniej temperatury w mieszkaniu, wiele gospodarstw domowych ma również problem z terminowym uiszczaniem opłat. Ponad 15% osób żyło w gospodarstwach domowych, które miały zaległości w opłatach związanych z mieszkaniem, spłatach rat i kredytów.

Tabl.8. Symptomy deprivacji materialnej w Polsce w 2013 r.

Symptomy deprivacji materialnej	Gospodarstwa domowe:		
	Ogółem	O dochodach poniżej granicy ubóstwa	O dochodach powyżej granicy ubóstwa
	% osób w gospodarstwach domowych		
Ogółem	11,9	20,8	7,9
Deklaracja braku środków finansowych na opłacenie tygodniowego wyjazdu wszystkich członków gospodarstwa domowego na wypoczynek raz w roku	60,6	87,2	55,1
Deklaracja braku możliwości, ze względów finansowych, jedzenia mięsa, ryb (lub wegetariańskiego odpowiednika) co drugi dzień	13,3	29,3	10,0
Deklaracja braku możliwości, ze względu na trudności finansowe, ogrzewania mieszkania odpowiednio do potrzeb	11,4	23,8	8,8
Brak możliwości pokrycia niespodziewanego wydatku	50,5	79,8	44,4
Zaległości w terminowych opłatach związanych z mieszkaniem, spłatach rat i kredytów	15,1	29,4	12,2
Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, telewizora kolorowego	0,5	1,3	0,3
Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, samochodu	9,0	17,7	7,2
Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, pralki	0,5	1,5	0,3
Brak w gospodarstwie domowym, ze względów finansowych, telefonu (stacjonarnego lub komórkowego)	0,6	2,0	0,3

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., kod: [ilc_mdese01], [ilc_mdese02], [ilc_mdese03], [ilc_mdese04], [ilc_mdese05], [ilc_mddu01], [ilc_mddu02], [ilc_mddu04], [ilc_mddu05]

Spośród wszystkich symptomów pogłębionej deprivacji materialnej można zaobserwować, iż pomimo wielu trudności, większość gospodarstw domowych w Polsce jest w posiadaniu podstawowych dóbr materialnych.

W przypadku analiz związanych z występowaniem poszczególnych symptomów deprivacji materialnej należy również zwrócić uwagę na różnice, jakie występują pomiędzy gospodarstwami uznawanymi za ubogie oraz pozostałą częścią populacji. Zasadniczo w populacji osób zagrożonych ubóstwem relatywnym każdy z symptomów deprivacji występuje częściej niż wśród osób żyjących w gospodarstwach o dochodach wyższych niż przyjęta granica ubóstwa. Sytuację tę obrazuje poniższa tablica (Tabl.8).

Niska intensywność pracy w gospodarstwach domowych

Jednym z trzech elementów uwzględnianych w budowie złożonego wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, jest wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym, traktowany jako miara wykluczenia społecznego.

Intensywność pracy gospodarstwa domowego stanowi stosunek łącznej liczby miesięcy, które w roku odniesienia przepracowali członkowie danego gospodarstwa domowego będący w wieku produkcyjnym do liczby miesięcy, którą teoretycznie osoby te mogłyby przepracować, gdyby wykorzystywały swój pełny potencjał. Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy definiowany jest jako odsetek osób w wieku 0-59 lat będących członkami gospodarstw domowych w których osoby dorosłe w wieku 18-59 lat przepracowały w roku odniesienia dla dochodów mniej niż 20% ich potencjalnego pełnego czasu pracy.

Tabl.9. Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w Polsce w latach 2008 -2013 wg wieku.

Wiek lata	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>					
Ogółem (0-59)	8,0	6,9	7,3	6,9	6,9	7,2
17 i mniej	5,0	4,7	4,8	4,1	4,6	5,0
18 - 59	8,9	7,6	8,1	7,8	7,6	7,8

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., kod: [ilc_lvhl11]

Wartość wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy wyniosła w Polsce w 2013 r. ok. 7%. W latach 2008-2013 odsetek osób, które żyły w gospodarstwach charakteryzujących się bardzo niską intensywnością pracy pozostawał na zbliżonym poziomie, oscylując wokół 7-8%. Polska wypada na tym tle korzystniej niż większość krajów członkowskich Unii Europejskiej. W 2013 r. więcej niż co dziesiąty mieszkaniec Unii Europejskiej (średnio ok. 11%, od ok. 6% w Rumunii do ok. 24% w Irlandii) był członkiem gospodarstwa domowego, którego członkowie przepracowali mniej niż jedną piątą swojego potencjalnego pełnego czasu pracy.

W gospodarstwie domowym o bardzo niskiej intensywności pracy żyło w 2013 r. co dwudzieste dziecko w Polsce. Wśród osób w wieku 18-59 lat wartość wskaźnika osiągnęła natomiast w tym czasie ok. 8%.

Intensywność pracy a zagrożenie ubóstwem relatywnym⁶

Bardzo niska intensywność pracy znacząco zwiększa zagrożenie ubóstwem relatywnym. Wśród mieszkańców Polski w wieku 0-59 lat, zamieszkujących gospodarstwa domowe o bardzo niskiej intensywności pracy, ok. 59% żyło poniżej progu ubóstwa relatywnego. W pozostałej części badanej populacji (osoby żyjące w gospodarstwach domowych o intensywności pracy wyższej niż 20% potencjalnego pełnego czasu pracy) wskaźnik ubóstwa relatywnego był dużo niższy, gdyż osiągnął w 2013 r. poziom ok. 15%. Dla pełniejszego zobrazowania wpływu intensywności pracy na stopę ubóstwa relatywnego należy wspomnieć, iż wśród osób zamieszkujących gospodarstwa domowe których członkowie w wieku produkcyjnym przepracowali w roku odniesienia więcej niż 85% swego potencjalnego pełnego czasu pracy (gospodarstwa domowe o bardzo wysokiej intensywności pracy), wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym wyniósł w 2013 r. niecałe 7%.

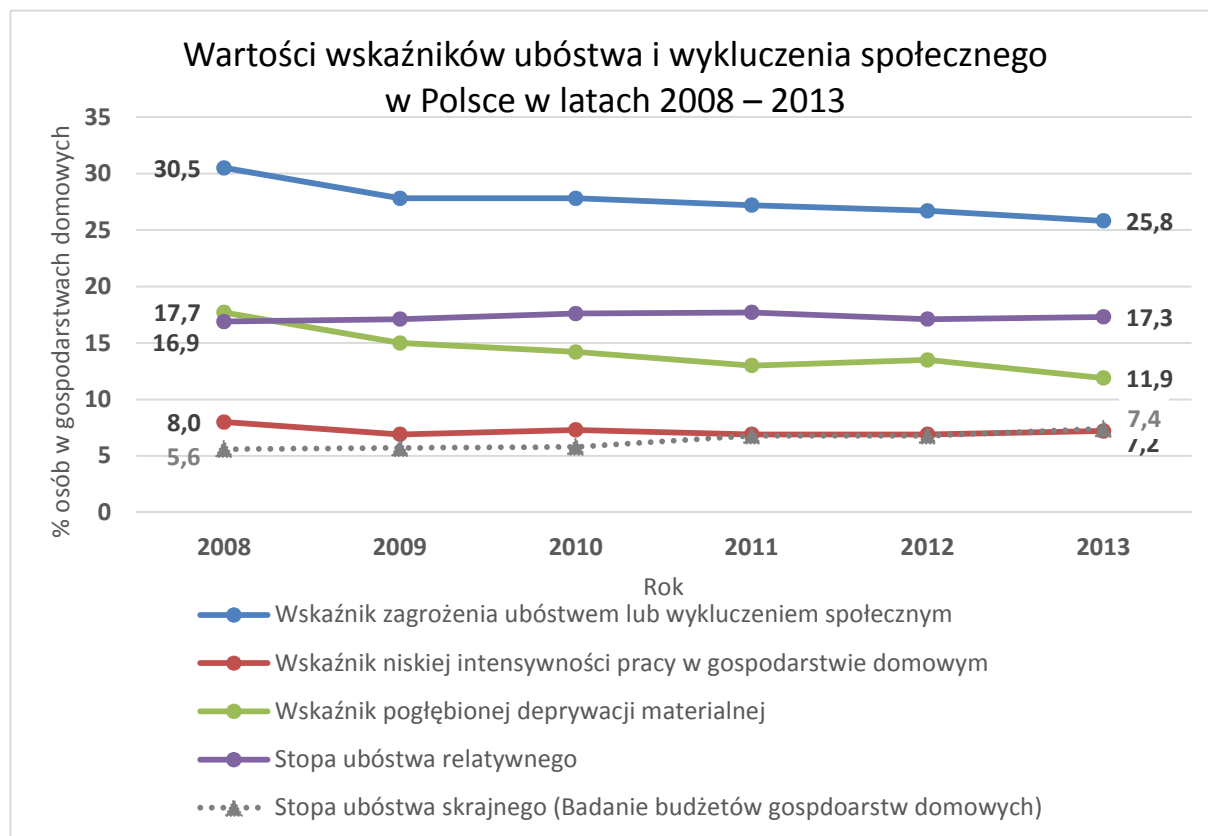
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym

W Strategii Europa 2020 przyjęto, iż podstawowym wskaźnikiem służącym monitorowaniu postępów w realizacji działań nakierowanych na walkę z ubóstwem lub wykluczeniem społecznym będzie miernik złożony, uwzględniający trzy wskaźniki cząstkowe. W związku z tym, wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym definiowany jest jako odsetek osób zagrożonych ubóstwem relatywnym lub pogłębioną deprivacją materialną lub żyjących w gospodarstwach domowych o bardzo niskiej intensywności pracy. Osoba, która mieszka w gospodarstwie domowym doświadczającym przynajmniej jednego z trzech powyższych elementów, jest więc uważana za zagrożoną ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Należy przy tym zaznaczyć, że osoby zliczane są tylko raz, również w przypadku, gdy zagrożone są więcej niż jedną formą ubóstwa lub wykluczenia społecznego.

Komentarz 7. Problemy interpretacyjne związane ze złożonym wskaźnikiem zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

Analizując złożony wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, należy wskazać na pewne ograniczenia i trudności związane z jego jednoznaczną interpretacją. Po pierwsze, przy obliczaniu wskaźnika brane są pod uwagę dwa wskaźniki cząstkowe, które odnoszą się do całej populacji (tj. wskaźnik ubóstwa relatywnego oraz wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej) oraz jeden wskaźnik, który ze względów metodologicznych odnosi się jedynie do populacji w wieku 0-60 lat (wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwach domowych). Po drugie, złożony charakter wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym powoduje, iż wahania wartości wskaźnika na przestrzeni lat nie zawsze mają te same uwarunkowania, gdyż każdy ze wskaźników cząstkowych odnosi się innej sfery warunków życia gospodarstw domowych. Wartość wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym określa więc, jaka część populacji doświadcza przynajmniej jednego z trzech symptomów, niekoniecznie może być natomiast interpretowana jako odsetek osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji.

⁶ Należy pamiętać, że analizy związane z intensywnością pracy odnoszą się do populacji w wieku do 60 roku życia, a nie do wszystkich mieszkańców Polski, tak jak ma to miejsce w przypadku pozostałych miar cząstkowych składających się na złożony wskaźnik ubóstwa lub wykluczenia społecznego.

Tabl.10. Osoby zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2008 – 2013.

Nazwa wskaźnika	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	<i>mln osób</i>					
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym	6,4	6,4	6,6	6,6	6,5	6,5
Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej	6,7	5,6	5,3	4,9	5,1	4,5
Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym	2,4	2,1	2,2	2,1	2,1	2,1
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	11,5	10,5	10,4	10,2	10,1	9,7

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., kod: [ilc_li02], [ilc_sip8], [ilc_lvhl11], [ilc_peps01]

W 2013 r. ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce dotkniętych było ok. 26% mieszkańców Polski. Była to wartość zbliżona do średniej dla Unii Europejskiej, która w tym czasie wyniosła ok. 25% (od ok. 15% w Czechach do 48% w Bułgarii).

W latach 2008-2013 odnotowywano w Polsce systematyczny spadek wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Podczas gdy w 2008 r. zagrożonych przynajmniej jedną z trzech form ubóstwa lub wykluczenia było ok. 31% osób (11,5 mln osób), w 2013 r. omawiany wskaźnik spadł do poziomu ok. 26% (ok. 10 mln osób). Należy jednak pamiętać, iż w przypadku miary złożonej jaką jest wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, ostateczną wartość wskaźnika kalkuluje się w oparciu o jego składowe. Analizując dane dla Polski zauważyć można, iż na spadek wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w latach 2008 - 2013 wpływ miało przede wszystkim obniżenie się w tym okresie o niemal 6 p. proc. wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej. Przypomnijmy, iż w przypadku pozostałych wskaźników cząstkowych nie odnotowano podobnego trendu: wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym pozostawał w 2013 r. na zbliżonym poziomie jak w 2008 r., natomiast wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy obniżył się w omawianym okresie o niecały 1 p. proc.

Tabl.11. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2008 - 2013 wg wieku.

Wiek lata	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>					
Ogółem	30,5	27,8	27,8	27,2	26,7	25,8
17 i mniej	32,9	31,0	30,8	29,8	29,3	29,8
18-64	30,6	27,3	27,6	27,0	26,7	26,1
65 i więcej	26,9	25,8	24,4	24,7	23,4	19,7

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., kod:[ilc_peps01]

Analiza wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w podziale na poszczególne grupy wiekowe wskazuje, iż w najtrudniejszej sytuacji znajdują się osoby młode, które nie ukończyły 18 roku życia. W grupie tej zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym było niemal 30% osób. Wśród osób starszych, w wieku 65 lat i więcej problem ten dotyczył mniej więcej co piątej osoby, natomiast wśród osób w wieku 18-64 lat ubóstwa lub wykluczenia społecznego doświadczało ok. 26% osób. W latach 2008 - 2013 największy spadek wartości wskaźnika zaobserwowano w najstarszej z wymienionych grup wiekowych. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wśród osób w wieku 65 lat i więcej spadł w tym okresie o ok. 7 p. proc. Należy jednak zauważyć, iż fakt ten może wynikać przede wszystkim ze znacznego spadku wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej w tej grupie w latach 2008 - 2013 (o ok. 9 p. proc.), a także ze specyfiki wskaźnika, gdyż osoby w wieku 60 lat i więcej nie są uwzględniane przy obliczaniu jednej z trzech miar cząstkowych – wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym. W okresie 2008 – 2013 w pozostałych analizowanych grupach wiekowych również odnotowano spadek wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, jednak nie był on tak znaczący, jak wśród osób starszych i wyniósł odpowiednio: ok. 3 p. proc. wśród osób w wieku 0-17 lat oraz niemal 5 p. proc. wśród osób w wieku 18-64 lat.

Tabl.12. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym w Polsce w latach 2008-2013 wg typu gospodarstwa domowego.

Typ gospodarstwa domowego	Rok					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	<i>% osób w gospodarstwach domowych</i>					
Ogółem	30,5	27,8	27,8	27,2	26,7	25,8
Samotna osoba dorosła	41,6	37,6	38,7	39,2	37,2	35,5
Samotna osoba dorosła z dziećmi na utrzymaniu	51,9	51,8	51,7	46,4	45,7	47,0
Dwie osoby dorosłe z jednym dzieckiem na utrzymaniu	22,4	20,5	20,7	18,8	18,6	18,6
Dwie osoby dorosłe z 2 dziećmi na utrzymaniu	25,3	24,3	25,3	24,6	20,1	21,0
Dwie osoby dorosłe z 3 i więcej dzieci na utrzymaniu	45,4	46,3	42,3	44,4	43,4	44,8
Dwie osoby dorosłe bez dzieci na utrzymaniu	27,9	27,0	25,9	25,2	23,8	20,5

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – lipiec 2015 r., kod: [ilc_peps03]

Jak już zaznaczono w poprzednich częściach opracowania, ważnym czynnikiem wpływającym na skalę zjawisk związanych z ubóstwem lub wykluczeniem społecznym jest typ gospodarstwa domowego, w jakim żyje dana osoba. Fakt, iż wśród rodzin niepełnych oraz rodzin wielodzietnych odsetki zarówno osób doświadczających ubóstwa relatywnego, jak i pogłębionej deprivacji materialnej są wyższe niż w pozostałych grupach, ma swe odzwierciedlenie w wartości wskaźnika złożonego, uwzględniającego te miary w swej budowie. Otóż wśród członków gospodarstw domowych składających się z samotnej osoby dorosłej oraz dzieci na utrzymaniu niemal 47% osób można uznać za zagrożone ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. W gospodarstwach złożonych z dwóch osób dorosłych oraz co najmniej 3 dzieci na utrzymaniu odsetek ten osiągnął natomiast w 2013 r. prawie 45%. Wartości te były niemal dwa razy wyższe niż wśród członków gospodarstw domowych składających się z dwóch osób dorosłych z 2 dziećmi na utrzymaniu, w których zagrożona ubóstwem była mniej więcej co piąta osoba. Podobny odsetek jak w przypadku ostatniej z wymienionych grup odnotowano również w gospodarstwach domowych bez dzieci na utrzymaniu, składających się jedynie z dwóch osób dorosłych.

Podstawowe wskaźniki Strategii Europa 2020 w latach 2013-2014

Zasadniczo dane szacowane na podstawie badania EU-SILC, które zostały zaprezentowane w niniejszym opracowaniu odnoszą się do 2013 r. Jednak w związku z tym, iż w ostatnim czasie udostępnione zostały szacunki bazujące na kolejnej edycji badania EU-SILC, przedstawione zostaną tutaj również podstawowe dane dla Polski odnoszące się do 2014 r. Ze względu na brak możliwości porównania sytuacji w Polsce z sytuacją w Unii Europejskiej (dane dla całej Unii Europejskiej udostępnione zostaną przez Eurostat w grudniu 2015 r.), ograniczono się do zaprezentowania zmian w wartościach podstawowych wskaźników Strategii Europa 2020 jakie zaszły w Polsce w 2014 r. w odniesieniu do roku poprzedniego. Rozszerzona wersja raportu, uwzględniająca najbardziej aktualne dane dla Polski i Unii Europejskiej ukaże się w 2016 r.

Tabl.13. Wskaźniki ubóstwa i wykluczenia społecznego w Polsce w latach 2013 – 2014.

Nazwa wskaźnika	Rok	
	2013	2014
	% osób w gospodarstwach domowych	
Wskaźnik ubóstwa relatywnego	17,3	17,0
Wskaźnik pogłębionej deprivacji materialnej	11,9	10,4
Wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym	7,2	7,3
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	25,5	24,7

Źródło: GUS, baza danych Eurostat – wrzesień 2015 r., kod: [ilc_li02], [ilc_sip8], [ilc_lvhl11], ilc_peps01]

W latach 2013 – 2014 utrzymała się tendencja spadkowa złożonego wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, co wynikało przede wszystkim z obniżenia się w analizowanym okresie wskaźnika pogłębionej deprivacji materialnej (z ok. 12% w 2013 r. do ok. 10% w 2014 r.). W 2014 r. nie zaobserwowano natomiast istotnych zmian w wartości wskaźnika ubóstwa relatywnego oraz wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy. Pozostały one na poziomach zbliżonych do 2013 r. osiągając odpowiednio: ok. 17% i ok. 7%.

ZASIĘG UBÓSTWA SKRAJNEGO W POLSCE

Analiza zasięgu ubóstwa skrajnego przedstawiona zostanie w oparciu o wyniki badania budżetów gospodarstw domowych z 2014 r. W celu zachowania spójności z wcześniejszą częścią opracowania, zostaną w niej także przedstawione dane dla roku 2008, stanowiącego okres odniesienia.

Gospodarstwo domowe, a tym samym wszystkie osoby wchodzące w jego skład, zostaje uznane za żyjące w skrajnym ubóstwie, jeśli poziom jego wydatków (obejmujących również wartość artykułów otrzymanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) jest niższy od granicy ubóstwa przyjętej na poziomie minimum egzystencji obliczanego przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPISS)⁷. Minimum egzystencji uwzględnia jedynie te potrzeby,

⁷ Ponieważ minimum egzystencji szacowane jest jedynie dla kilku typów gospodarstw domowych, za punkt wyjścia ustalania granic ubóstwa skrajnego przyjmuje się poziom minimum obliczony dla 1-osobowego gospodarstwa pracowniczego a następnie mnoży się tę wartość przez liczbę „osób ekwiwalentnych” w gospodarstwie domowym. Przyjęcie tej reguły powoduje, że wartość granic ubóstwa skrajnego różni się (z wyjątkiem jednoosobowego gospodarstwa pracowniczego) od poziomu minimum egzystencji oszacowanego przez IPISS dla konkretnego typu gospodarstwa (na przykład 4-osobowego gospodarstwa pracowniczego złożonego z dwóch osób dorosłych i dwojga dzieci). W obliczeniach dotyczących ubóstwa skrajnego stosuje się tzw. oryginalną skalę ekwiwalentności OECD. Według tej skali wagę 1 przypisuje się pierwszej osobie w gospodarstwie domowym w wieku 14 lat i więcej; 0,7 – każdej następnej osobie w tym wieku; 0,5 – każdemu dziecku w wieku poniżej 14 lat. Oznacza to, że granica ubóstwa dla gospodarstwa 4-osobowego złożonego z dwóch osób dorosłych i dwojga dzieci w wieku poniżej 14 lat jest 2,7 razy wyższa niż dla gospodarstwa 1-osobowego. W IV kwartale 2014 r. granica ubóstwa skrajnego dla gospodarstwa 1-osobowego wyniosła 540 zł, a dla gospodarstwa 4-osobowego (2 osoby dorosłe + 2 dzieci do lat 14) - 1458 zł. W roku 2008 poziom granic ubóstwa wynosił odpowiednio – 418 zł i 1129 zł.

których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzić może do biologicznego wyniszczenia.

Wyniki Badania budżetów gospodarstw domowych wskazują, iż w 2014 r. w skrajnym ubóstwie żyło ponad 7% mieszkańców Polski (ok. 2,8 mln), czyli o ok. 2 punkty procentowe (p. proc.) więcej niż w 2008 r., kiedy to stopa ubóstwa skrajnego wynosiła 5,6%. Ubóstwo w różnym stopniu dotyka poszczególne grupy ludności, przy czym analizy dotyczące zasięgu ubóstwa skrajnego za lata 2008 - 2014 potwierdzają, że społeczna mapa zagrożenia ubóstwem w Polsce nie zmienia się istotnie od lat.

Komentarz 8. Ubóstwo relatywne a ubóstwo absolutne.

W najbardziej ogólnym ujęciu, ubóstwo może być pojmowane w sposób absolutny lub relatywny (względny). W podejściu absolutnym ubogie są te gospodarstwa domowe i osoby, które nie mają możliwości zaspokojenia potrzeb uznanych w danych warunkach za podstawowe, niezależnie od tego na jakim poziomie żyją lepiej usytuowane warstwy społeczeństwa. W podejściu relatywnym ubóstwo rozważane jest natomiast jako forma nierówności, nadmiernego dystansu pomiędzy poziomem życia poszczególnych grup ludności: ubogie są te osoby i rodziny, których poziom życia jest znacznie niższy niż pozostałych członków danego społeczeństwa.

Konsekwencje wyboru pomiędzy podejściem absolutnym a relatywnym są bardzo ważne. W podejściu absolutnym zmiany norm dotyczących zaspokojenia potrzeb podstawowych następują raczej powoli i wzrost dochodów ubogich gospodarstw domowych może spowodować prawie całkowitą likwidację ubóstwa. W podejściu względnym, ubóstwo nie może natomiast zostać w praktyce całkowicie wyeliminowane, a spadek odsetka osób ubogich następuje w wyniku zmniejszenia nierównomierności rozkładu dochodów.

Czynnikiem decydującym o sytuacji materialnej jednostki i jej rodziny, jest miejsce zajmowane na rynku pracy. Ubóstwem zagrożone są przede wszystkim osoby bezrobotne i rodziny osób bezrobotnych. W 2014 r. wśród gospodarstw domowych, w skład których wchodziła przynajmniej jedna osoba bezrobotna, stopa ubóstwa skrajnego wynosiła prawie 15% i była dwa razy wyższa niż średnia w Polsce. Większa liczba osób bezrobotnych w gospodarstwie domowym znacząco zwiększa ryzyko ubóstwa skrajnego. W gospodarstwach domowych, w których bezrobotne były przynajmniej dwie osoby stopa ubóstwa skrajnego wynosiła ok. 33%.

Zasięg ubóstwa skrajnego w 2014r. był wyraźnie zróżnicowany w zależności od grupy społeczno-ekonomicznej, określanej na podstawie przeważającego źródła dochodów. W najtrudniejszej sytuacji znajdowały się osoby żyjące w gospodarstwach domowych utrzymujących się z tzw. innych niezarobkowych źródeł (stopa ubóstwa skrajnego - ok. 21% osób), w tym przede wszystkim w gospodarstwach, których podstawę stanowiły świadczenia społeczne inne niż renty i emerytury – w przypadku których stopa ubóstwa skrajnego wyniosła ok. 28%. Bardziej niż przeciętnie narażeni na ubóstwo byli członkowie gospodarstw utrzymujących się głównie z rent (ok. 13%) oraz gospodarstw domowych rolników (ok. 12%).

Tabl.14. Zasięg ubóstwa skrajnego w latach 2008 i 2014 wg grup społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych

Wyszczególnienie	Rok	
	2008	2014
	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej minimum egzystencji	
OGÓŁEM	5,6	7,4
Grupy społeczno-ekonomiczne gospodarstw domowych		
Pracowników	5,2	6,5
na stanowiskach robotniczych	7,8	10,1
na stanowiskach nierobotniczych	1,4	2,2
Rolników	9,4	12,1
Pracujących na własny rachunek	2,0	4,1
Emerytów	3,8	5,8
Rencistów	9,8	12,5
Utrzymujących się z innych niezarobkowych źródeł	16,3	21,1
w tym utrzymujących się ze świadczeń społecznych	21,9	28,1

Źródło: GUS, badanie budżetów gospodarstw domowych 2008, 2014

Pauperyzacji sprzyja także wykonywanie nisko płatnej pracy. Dotyczy to głównie osób o niskim poziomie wykształcenia, pracujących na stanowiskach robotniczych. W gospodarstwach, których główny strumień dochodów pochodził z pracy najemnej na stanowisku robotniczym w ubóstwie skrajnym żyła co dziesiąta osoba. W gospodarstwach domowych utrzymujących się głównie z pracy najemnej na stanowiskach nierobotniczych problem ten dotyczył natomiast w przybliżeniu co pięćdziesiątej osoby.

Wykształcenie jest jednym z najważniejszych czynników różnicujących zagrożenie ubóstwem. Zasadniczo, im wyższe wykształcenie, tym mniejsze jest ryzyko życia poniżej minimum egzystencji. W 2014 r. wśród gospodarstw domowych, w których głowa gospodarstwa domowego uzyskała wykształcenie co najwyżej gimnazjalne, odsetek osób skrajnie ubogich wyniósł w 2014 r. ok. 18% natomiast w gospodarstwach domowych, w których głowa gospodarstwa posiadała wykształcenie wyższe - niecały jeden procent.

Tabl.15. Zasięg ubóstwa skrajnego w latach 2008 i 2014 wg wieku.

Wyszczególnienie	Rok	
	2008	2014
	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej minimum egzystencji	
OGÓŁEM	5,6	7,4
0-17 lat	8,2	10,3
18-64 lat	5,0	7,0
65 i więcej lat	3,4	4,3

Źródło: GUS, badanie budżetów gospodarstw domowych 2008, 2014

W Polsce częściej ubóstwem ekonomicznym zagrożeni są ludzie młodzi, w tym dzieci. W 2014 r. zasięg ubóstwa skrajnego wśród dzieci i młodzieży poniżej 18 roku życia osiągnął

ok. 10%, a osoby w tym wieku stanowiły prawie jedną trzecią populacji zagrożonej ubóstwem skrajnym.

Pośród różnych typów gospodarstw domowych, grupę najbardziej zagrożoną ubóstwem skrajnym stanowiły rodziny wielodzietne. W 2014 r. poniżej minimum egzystencji żyło ok. 11% osób w gospodarstwach małżeństw z 3 dzieci oraz ok. 27% osób w gospodarstwach małżeństw z 4 lub większą liczbą dzieci na utrzymaniu.

Tabl.16. Zasięg ubóstwa skrajnego w latach 2008 i 2014 wg typów gospodarstw domowych

Wyszczególnienie	Rok	
	2008	2014
	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej minimum egzystencji	
OGÓŁEM	5,6	7,4
Typy gospodarstw domowych		
1 osobowe	2,3	2,3
Małżeństwa:		
bez dzieci na utrzymaniu	1,5	1,8
z 1 dzieckiem	1,8	2,7
z 2 dzieci	3,8	4,5
z 3 dzieci	8,8	11,2
z 4 dzieci i więcej na utrzymaniu	17,9	26,9
Matka lub ojciec z dziećmi na utrzymaniu	7,7	5,6

Źródło: GUS, badanie budżetów gospodarstw domowych 2008, 2014

Do czynników zwiększających zagrożenie ubóstwem należy także zaliczyć obecność osoby niepełnosprawnej w gospodarstwie domowym. Stopa ubóstwa skrajnego wśród osób w gospodarstwach domowych z co najmniej jedną osobą niepełnosprawną wyniosła ok. 11%, a w gospodarstwach domowych z przynajmniej jednym dzieckiem do lat 16 posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności ok. 15%. Dla porównania, odsetek osób zagrożonych ubóstwem w gospodarstwach domowych bez osób niepełnosprawnych kształtował się w omawianym okresie na poziomie 6,5%.

Tabl.17. Zasięg ubóstwa skrajnego w latach 2008 i 2014 w gospodarstwach domowych z osobami niepełnosprawnymi prawnie.

Wyszczególnienie	Rok	
	2008	2014
	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej minimum egzystencji	
OGÓŁEM	5,6	7,4
Gospodarstwa domowe z co najmniej 1 osobą niepełnosprawną	7,2	10,8
w tym:		
z niepełnosprawną głową gospodarstwa domowego	7,5	10,2
przynajmniej z 1 dzieckiem do lat 16 posiadającym: - uprawnienia do zasiłku pielęgnacyjnego (2008) - orzeczenie o niepełnosprawności (2014)	11,5	14,6
Gospodarstwa domowe bez osób niepełnosprawnych	5,1	6,5

Podobnie jak w poprzednich latach, zasięg ubóstwa skrajnego na wsi był w 2014 r. ponad dwukrotnie wyższy niż w miastach. Różnica ta jest szczególnie wyraźna, gdy sytuację na wsi porównuje się z sytuacją w największych miastach (500 tys. lub więcej mieszkańców). W skrajnym ubóstwie żyło w 2014 roku ok. 5% mieszkańców miast (od 1% w największych miastach, do ok. 9% w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców). Na wsi odsetek osób żyjących poniżej minimum egzystencji wyniósł ok. 12%. Mieszkańcy wsi stanowili tym samym ponad 60% osób żyjących poniżej granicy ubóstwa skrajnego, podczas gdy udział ludności wiejskiej wśród ogółu ludności Polski wynosił prawie 40%.

Tabl.18. Zasięg ubóstwa skrajnego w latach 2008 i 2014 wg klasy miejscowości zamieszkania.

Wyszczególnienie	Rok	
	2008	2014
	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej minimum egzystencji	
OGÓŁEM	5,6	7,4
Miasta razem	3,3	4,6
O liczbie mieszkańców:		
500 tys. i więcej	1,1	1,0
200 – 500 tys.	2,8	3,2
100 – 200 tys.	2,9	3,7
20 – 100 tys.	4,0	5,1
poniżej 20 tys.	5,0	8,5
Wieś	9,2	11,8

Źródło: GUS, badanie budżetów gospodarstw domowych 2008, 2014

Wyraźne jest zróżnicowanie wojewódzkie zasięgu skrajnego ubóstwa (od ok. 5% do ok. 15% osób ubogich). Najwyższą stopę ubóstwa skrajnego odnotowano w województwach: warmińsko-mazurskim (prawie 15%) oraz świętokrzyskim (ok. 12%). Są to województwa charakteryzujące się wysokimi stopami bezrobocia, dużym udziałem pracujących w sektorze rolnym oraz niskimi wynagrodzeniami w stosunku do przeciętnych w kraju. Należy jednak pamiętać, że zróżnicowania w obrębie samych województw są wyższe niż pomiędzy poszczególnymi województwami. Analizując dane dotyczące zasięgu ubóstwa dla województwa mazowieckiego, warto zwrócić uwagę na poziom stopy ubóstwa dla województwa z wyłączeniem Warszawy. Otóż o ile wskaźnik zasięgu ubóstwa skrajnego dla województwa mazowieckiego ogółem należy do najniższych w kraju (ok. 5%), o tyle wskaźnik po wyłączeniu stolicy przyjmuje już wartość znacznie wyższą (ok. 8%), przekraczając nieznacznie średnią dla Polski w 2014 r. Rozdzwięk ten wskazuje na duże różnice pomiędzy stolicą, a resztą województwa.

Tabl.19. Zasięg ubóstwa skrajnego w latach 2008 i 2014 wg województw.

Wyszczególnienie	Rok	
	2008	2014
	% osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej minimum egzystencji	
OGÓŁEM	5,6	7,4
Województwo:		
Dolnośląskie	5,3	5,6
Kujawsko-pomorskie	7,5	9,5
Lubelskie	8,3	8,2
Lubuskie	3,8	7,8
łódzkie	4,6	5,4
Małopolskie	4,6	6,6
Mazowieckie	3,4	5,2
Mazowieckie bez Warszawy		7,7
Opolskie	1,8	8,0
Podkarpackie	5,3	8,7
Podlaskie	8,4	10,9
Pomorskie	6,3	6,5
Śląskie	4,6	4,7
Świętokrzyskie	11,3	12,2
Warmińsko-mazurskie	9,4	14,8
Wielkopolskie	5,4	10,1
Zachodniopomorskie	5,7	7,2

Źródło: GUS, badanie budżetów gospodarstw domowych 2008, 2014

***

- Zarówno z badania EU-SILC, jak i z badania budżetów gospodarstw domowych wynika, że w latach 2008-2014 nastąpiła poprawa sytuacji materialnej gospodarstw domowych. Wzrósł poziom dochodów, poprawiły się warunki mieszkaniowe i poziom wyposażenia w dobra trwałego użytkowania. Poprawa ta jednak nie dotyczyła całego społeczeństwa, a ubóstwo ekonomiczne, ze wszystkimi jego konsekwencjami stanowi w Polsce istotny problem społeczny. W latach 2013-2014 stopa ubóstwa skrajnego w Polsce wyniosła ponad 7%.
- Obserwowany w latach 2008-2014 wyraźny spadek wartości złożonego wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (z ponad 30% do niecałych 25%) ma przede wszystkim związek ze znacznym spadkiem odsetka osób zagrożonych pogłębioną deprawacją materialną w tym okresie (z ok. 18% do nieco ponad 10%). Wartości pozostałych mierników uwzględnianych w złożonym wskaźniku zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (tj. wskaźnika ubóstwa relatywnego oraz wskaźnika bardzo niskiej intensywności pracy w gospodarstwie domowym) kształtowały się w latach 2008-2014 na podobnym poziomie. Stopa ubóstwa relatywnego wynosiła w tym okresie ok. 17%, a wskaźnik bardzo niskiej intensywności pracy ok. 7%.
- Osoby żyjące w ubóstwie dochodowym znacznie częściej niż pozostała część populacji doświadczają innych symptomów świadczących o trudnych warunkach bytowych. Wśród osób zagrożonych ubóstwem relatywnym odsetki osób zagrożonych pogłębioną deprawacją materialną (i jej poszczególnymi symptomami) oraz żyjących w gospodarstwach domowych o niskiej intensywności pracy są znacznie wyższe niż wśród osób o dochodach przekraczających przyjętą granicę ubóstwa relatywnego.
- Ze względu na różnice metodologiczne, poziom granic ubóstwa, zasięg ubóstwa relatywnego (szacowany na podstawie badania EU-SILC) znacznie różni się od zasięgu ubóstwa absolutnego (wyrażonego poprzez szacowany na podstawie Badania budżetów gospodarstw domowych wskaźnik ubóstwa skrajnego), jednak czynniki determinujące ubóstwo pozostają w przypadku obu mierników w zasadzie takie same. Na ubóstwo w Polsce zasadniczy wpływ ma miejsce zajmowane na rynku pracy (zdolność do podjęcia pracy, bezrobocie, kwalifikacje zawodowe, rodzaj wykonywanej pracy). Oprócz czynników związanych z rynkiem pracy, ważną determinantą ubóstwa jest wielkość, skład gospodarstwa domowego – w tym liczba dzieci. Ubóstwu sprzyja szczególnie bezrobocie, niski status zawodowy, zamieszkiwanie na wsi lub w małym mieście, obecność osoby niepełnosprawnej w gospodarstwie domowym oraz model rodziny wielodzietnej.
- Porównanie źródeł utrzymania członków gospodarstw domowych ubogich i nieubogich potwierdziło wcześniejsze wnioski dotyczące czynników sprzyjających występowaniu ubóstwa skrajnego. Wprawdzie przeciętna liczba osób pracujących była zbliżona w gospodarstwach ubogich i nieubogich, jednak przeciętna liczba osób pozostających na utrzymaniu (wśród nich dzieci) była ponad dwa razy wyższa w gospodarstwach ubogich niż w nieubogich. W gospodarstwach ubogich wystąpiło przeciętnie więcej osób pracujących najemnie na stanowisku robotniczym oraz w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Podobnie w gospodarstwach ubogich wystąpiła wyższa przeciętna liczba osób pobierających świadczenia społeczne. Dotyczy to również przeciętnej liczby rencistów. Istotna różnica dotyczyła przeciętnej liczby pobierających świadczenia społeczne inne niż emerytury i renty. Była ona cztery razy wyższa w gospodarstwach zagrożonych ubóstwem skrajnym niż w gospodarstwach żyjących powyżej linii ubóstwa.

Załącznik 1. Charakterystyka składu gospodarstw domowych żyjących w ubóstwie skrajnym w 2008 r. i 2014 r.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe w 2008 r.			Gospodarstwa domowe w 2014 r.		
	ogółem	poniżej granicy ubóstwa skrajnego	powyżej granicy ubóstwa skrajnego	ogółem	poniżej granicy ubóstwa skrajnego	powyżej granicy ubóstwa skrajnego
Przeciętna liczba osób w gospodarstwach domowych	2,83	4,02	2,78	2,81	4,17	2,74
Przeciętna liczba jednostek ekwiwalentnych (wg skali oryginalnej OECD) ¹	2,19	2,93	2,16	2,17	3,03	2,12
Przeciętna liczba:						
Pracujących razem	1,11	1,14	1,11	1,1	1,12	1,10
najemnie na stanowisku robotniczym (praca stała)	0,45	0,58	0,44	0,41	0,57	0,40
najemnie na stanowisku nierobotniczym (praca stała)	0,42	0,11	0,43	0,47	0,15	0,48
w indywidualnym gospodarstwie rolnym	0,12	0,28	0,11	0,10	0,26	0,10
na własny rachunek (praca stała)	0,10	0,04	0,10	0,10	0,06	0,10
Pobierających świadczenia społeczne (z ubezpieczeń społecznych i pozostałe)				0,76	1,01	0,75
emerytury razem	0,48	0,34	0,49	0,48	0,37	0,49
pracownicze	0,41	0,20	0,42	0,42	0,25	0,43
rolnicze	0,07	0,14	0,07	0,06	0,12	0,06
renty razem	0,19	0,28	0,19	0,15	0,24	0,15
pracownicze	0,10	0,13	0,10	0,07	0,13	0,07
rolnicze	0,02	0,04	0,02	0,01	0,02	0,01
rodzinne	0,08	0,11	0,07	0,07	0,09	0,07
świadczenia społeczne inne niż emerytury i renty	0,11	0,31	0,10	0,12	0,39	0,1
Pozostających na utrzymaniu	0,87	1,84	0,83	0,86	1,94	0,81

¹ Według tej skali wagę 1 przypisuje się pierwszej osobie w gospodarstwie domowym w wieku 14 lat i więcej, 0,7 – każdej następnej osobie w tym wieku, 0,5 – każdemu dziecku w wieku poniżej 14 lat.

Aneks do informacji nt. podstawowych wskaźników ubóstwa w Polsce

Aneks ma na celu prezentację najważniejszych danych dotyczących różnych form ubóstwa opracowanych na podstawie zrealizowanego w 2015 r. Badania spójności społecznej. Kompleksowa analiza ubóstwa w Polsce dokonana w oparciu o wyniki tego badania przedstawiona zostanie w połowie 2016 r. w publikacji „Jakość życia w Polsce”⁸. Poszerzona informacja dotycząca ubóstwa na podstawie Badania spójności społecznej 2015 dołączona zostanie również (obok danych pochodzących z Badania budżetów gospodarstw domowych oraz badania EU-SILC) do kolejnego opracowania przygotowywanego na potrzeby monitorowania celów Strategii Europa 2020 w zakresie przeciwdziałania ubóstwu.

Ubóstwo wielowymiarowe w Polsce w 2015 r. na podstawie Badania spójności społecznej

W pierwszej połowie 2015 r. GUS przeprowadził ankietowe Badanie spójności społecznej (BSS), dotyczące różnych aspektów szeroko rozumianej jakości życia. Wyniki tego badania (podobnie jak wyniki pierwszej edycji BSS z 2011 r.) stały się m.in. podstawą wielowymiarowej analizy zjawiska ubóstwa w Polsce, uzupełniającej w istotny sposób obraz tego ważnego zjawiska społecznego. W odróżnieniu od ujęcia klasycznego, w którym zasięg ubóstwa określa się jedynie na podstawie dochodów lub wydatków gospodarstw domowych, uwzględniono trzy uzupełniające się wymiary. Wyróżniono: ubóstwo dochodowe, ubóstwo warunków życia oraz ubóstwo oceniane w kontekście radzenia sobie z budżetem domowym. Przeanalizowano również współwystępowanie poszczególnych form ubóstwa.

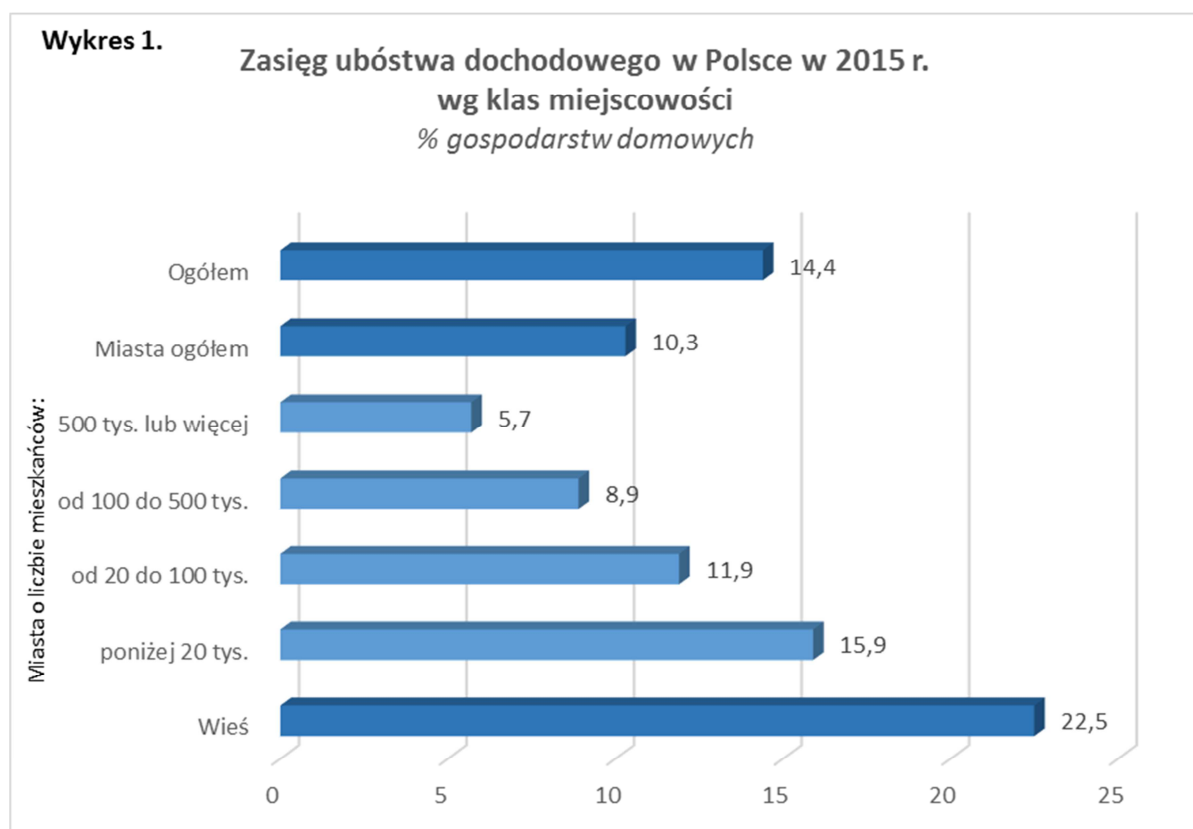
---

⁸ Wyniki I edycji Badania spójności społecznej, zrealizowanej w 2011 r. dostępne są w obszernym raporcie analityczno-metodologicznym pt. „Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce” dostępnym online pod adresem: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/dochody-wydatki-i-warunki-zycia-ludnosci/jakosc-zycia-kapital-spoeczny-ubostwo-i-wykluczenie-spoeczne-w-polsce,1,1.html>

Ubóstwo dochodowe

Za ubogie pod względem dochodowym uznano te gospodarstwa domowe, w których miesięczny dochód pieniężny, jakim dysponowało gospodarstwo (w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie) był niższy od wartości uznanej za próg ubóstwa. Definiując ubóstwo dochodowe, jak również jego próg, wzięto pod uwagę dochód ekwiwalentny, tj. dochód sprowadzony do porównywalności (porównywalny) między gospodarstwami o różnym składzie demograficznym. Granicę (próg) ubóstwa przyjęto na poziomie 60% mediany dochodu ekwiwalentnego dla całego kraju⁹. Z Badania spójności społecznej wynika, iż dochody poniżej tak zdefiniowanego progu ubóstwa miało w analizowanym okresie ok. 14% gospodarstw domowych w Polsce.

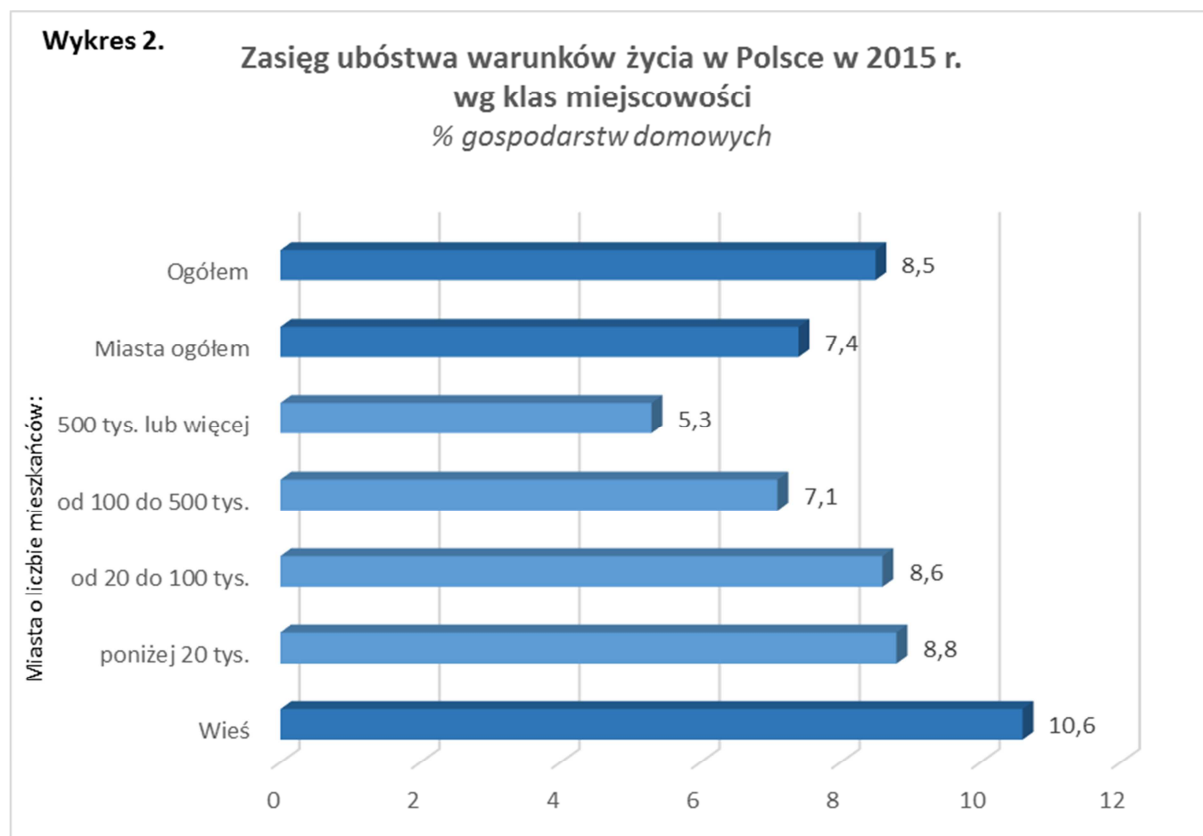
Wyniki BSS potwierdzają, iż ubóstwem dochodowym w największym stopniu dotknięci są mieszkańcy wsi i małych miast. Podczas gdy w największych miastach, liczących ponad 500 tys. mieszkańców, zagrożonych tą formą ubóstwa było niecałe 6% gospodarstw domowych, to w najmniejszych miastach (o liczbie mieszkańców nieprzekraczającej 20 tys.) wskaźnik ten osiągnął wartość niemal 16%, natomiast na wsi ok. 23%.

⁹ Uwzględniono tzw. zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD, która przyjmuje następujące wartości jednostek ekwiwalentnych na osobę w gospodarstwie: dla pierwszej osoby dorosłej – 1; dla każdego następnego członka gospodarstwa domowego w wieku co najmniej 14 lat – 0,5; dla każdego dziecka w wieku poniżej 14 lat – 0,3. W 2015 r. granica ubóstwa dochodowego dla gospodarstwa jednoosobowego wyniosła 1043 zł, a dla gospodarstwa domowego złożonego z 2 osób dorosłych i 2 dzieci do lat 14 – 2190 zł.

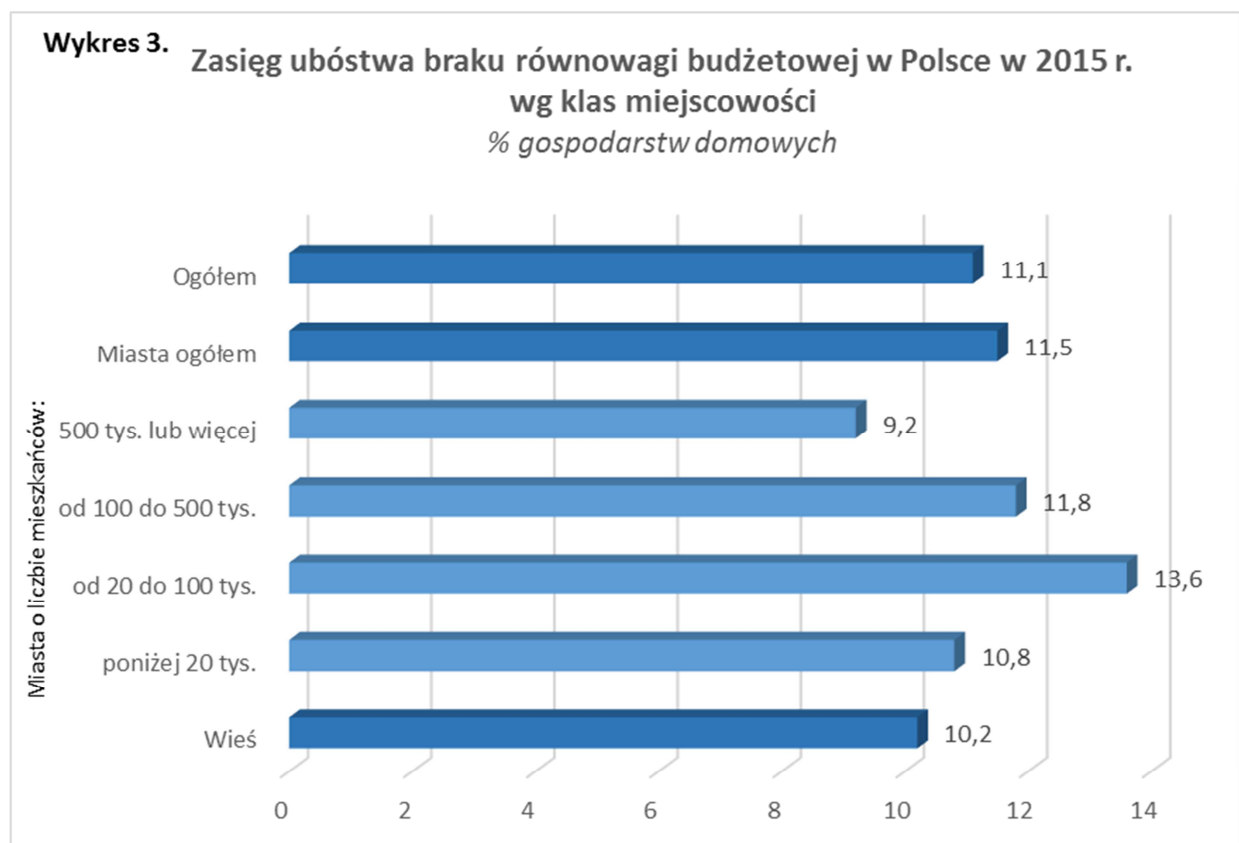
Ubóstwo warunków życia

Oceny zasięgu ubóstwa warunków życia dokonano na podstawie złożonego wskaźnika złych warunków życia. Za ubogie uznano te gospodarstwa domowe, w których zaobserwowano co najmniej 10 z 30 przejawów (symptomów) złych warunków życia. Wzięto pod uwagę m.in. brak możliwości zaspokojenia różnego typu potrzeb konsumpcyjnych, jakość mieszkania i poziom wyposażenia w dobra trwałego użytku (zob. tabl. 1). Zgodnie z tymi kryteriami, w 2015 r. ubóstwa warunków życia doświadczało niemal 9% gospodarstw domowych w Polsce. Podobnie, jak w przypadku ubóstwa dochodowego, zasięg ubóstwa warunków życia był zróżnicowany w zależności od miejsca zamieszkania. Należy jednak zauważyć, iż w przypadku ubóstwa warunków życia różnice pomiędzy poszczególnymi klasami miejscowości (a w szczególności pomiędzy największymi miastami i wsią) nie były aż tak znaczące, jak w przypadku ubóstwa dochodowego. W 2015 r. ubóstwa warunków życia doświadczało mniej więcej co dwudzieste gospodarstwo domowe w miastach liczących powyżej 500 tys. mieszkańców, co jedenaste gospodarstwo domowe w najmniejszych miastach (poniżej 20 tys. mieszkańców) oraz co dziewiąte gospodarstwo domowe na wsi.

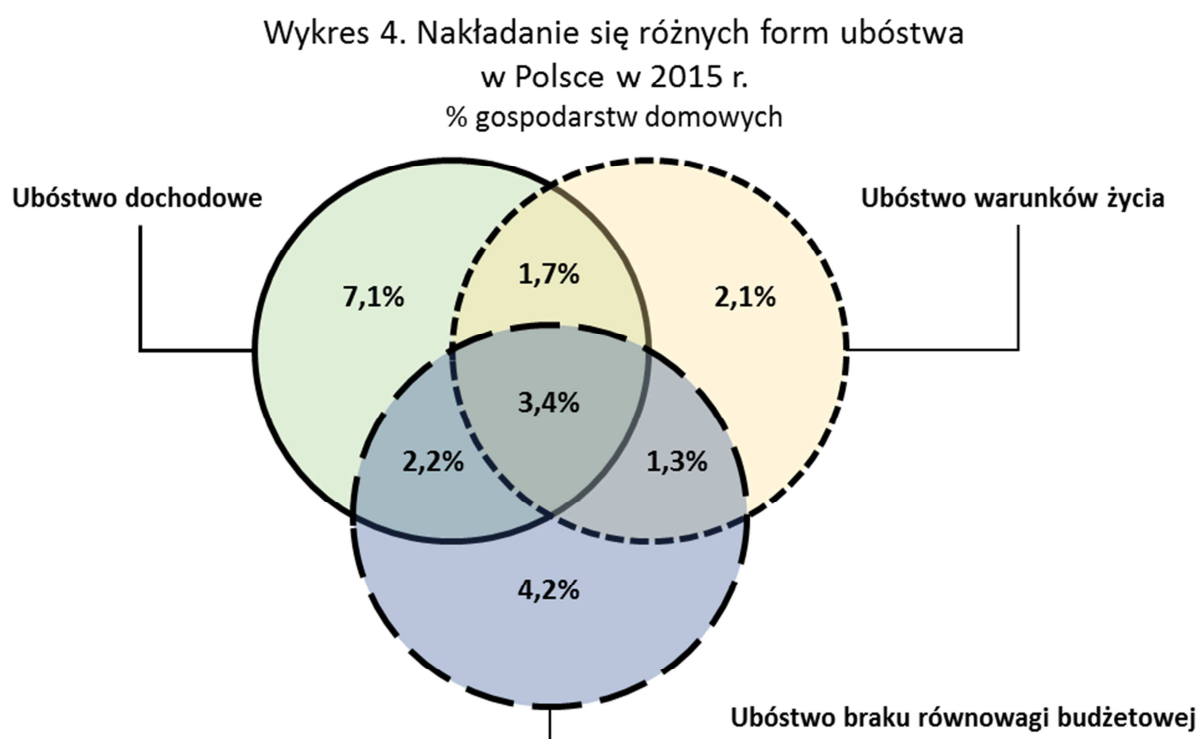
Ubóstwo braku równowagi budżetowej

Punktem wyjścia dla analizy tej formy ubóstwa był złożony wskaźnik braku równowagi budżetowej uwzględniający zarówno subiektywne opinie gospodarstw domowych dotyczące ich statusu materialnego, jak również fakty mówiące o trudnościach budżetowych gospodarstwa (w tym o zaległościach w opłatach). Gospodarstwo domowe uznano za ubogie z punktu widzenia „nieradzenia sobie z budżetem” jeśli doświadczało przynajmniej 4 z 7 uwzględnionych symptomów (zob. tabl. 2). Biorąc pod uwagę przyjęte kryteria, w 2015 r. ubóstwem braku równowagi budżetowej zagrożonych było ok. 11% gospodarstw domowych w Polsce. W przypadku ubóstwa braku równowagi budżetowej (w przeciwieństwie do dwóch wcześniej opisywanych form) wzrost wielkości klasy miejscowości zamieszkania nie przekładał się bezpośrednio na wzrost wskaźnika ubóstwa. Najniższy odsetek gospodarstw domowych zagrożonych tym rodzajem ubóstwa zaobserwowano co prawda w największych miastach, liczących 500 tys. lub więcej mieszkańców (ok. 9%), jednak wartość ta była zbliżona do wartości wskaźnika odnotowanej na wsi (ok. 10%). Najczęściej natomiast ubóstwa braku równowagi budżetowej doświadczały gospodarstwa domowe w miastach liczących od 20 do 100 tys. mieszkańców, gdzie omawiany wskaźnik osiągnął niemal 14%.

Ubóstwo wielowymiarowe

Przeprowadzona analiza pozwoliła także odpowiedzieć na pytania dotyczące wzajemnych zależności pomiędzy występowaniem różnych form ubóstwa. Wynika z niej, że gospodarstwa domowe o najniższych dochodach, to nie zawsze te o najgorszych warunkach życia albo te, które wykazują największe problemy ze zbilansowaniem swojego budżetu. Według przyjętych kryteriów, ponad jedna piąta gospodarstw domowych (ok. 22%) należała przynajmniej do jednej ze sfer ubóstwa. W większości (ponad 13%) były to gospodarstwa dotknięte dokładnie jednym rodzajem ubóstwa. Kumulację wszystkich trzech branych pod uwagę rodzajów ubóstwa zaobserwowano natomiast w co dwudziestym dziewiątym gospodarstwie domowym w Polsce (ponad 3%). Tę grupę gospodarstw domowych można określić jako gospodarstwa dotknięte ubóstwem wielowymiarowym.

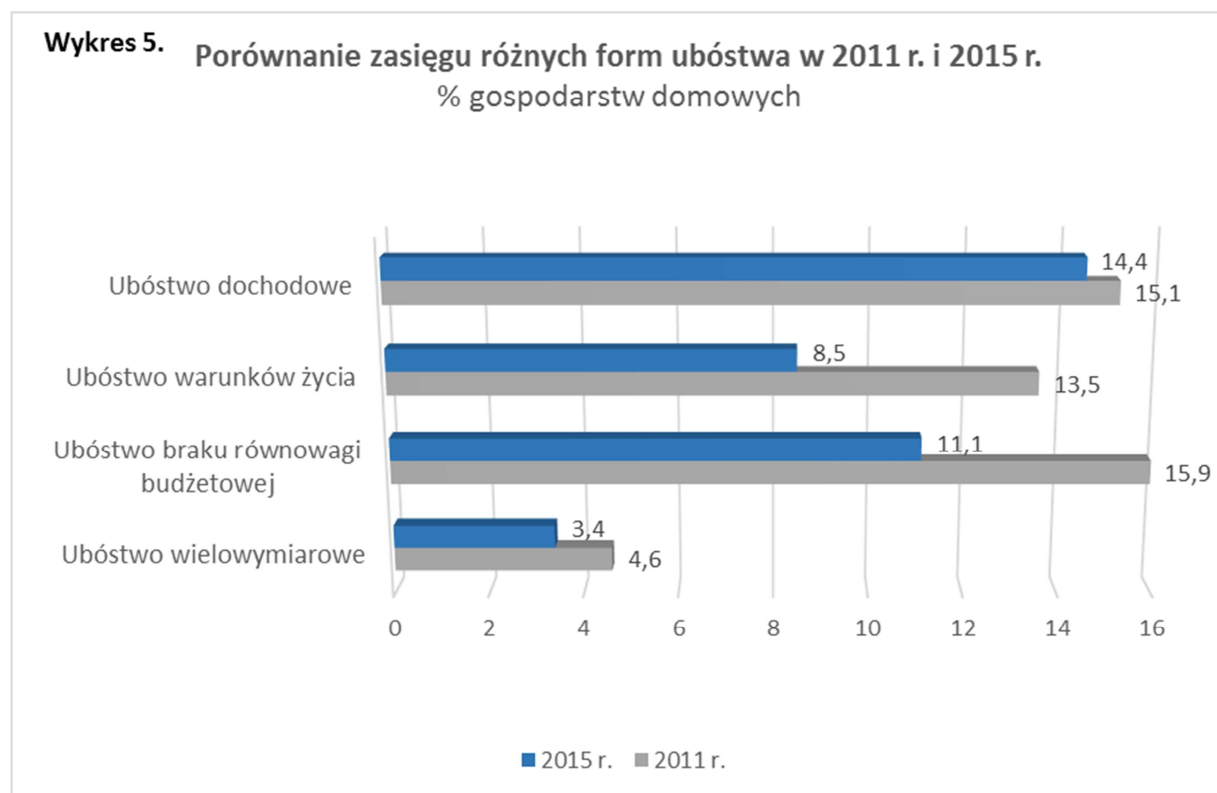
Zasięg ubóstwa w Polsce w 2011 r. i 2015 r.

Wyniki Badania spójności społecznej wskazują, iż w 2015 r. odsetki gospodarstw domowych zagrożonych każdą z branych pod uwagę form ubóstwa zmniejszyły się w odniesieniu do 2011 r., przy czym skala tych zmian była zróżnicowana w zależności od analizowanego wskaźnika.

W omawianym okresie, najwyższy spadek odnotowano w przypadku wskaźnika ubóstwa warunków życia. Odsetek gospodarstw domowych doświadczających tej formy ubóstwa zmniejszył się z ok. 14% w 2011 r. do ok. 9% w 2015 r. W 2015 r. wyraźnie mniej gospodarstw domowych doświadczało również trudności związanych z zarządzaniem budżetem domowym. Wskaźnik ubóstwa braku równowagi budżetowej w 2015 r. osiągnął wartość ok. 11%, czyli o ok. 5 p. proc. niższą niż w 2011 r.

Zdecydowanie mniejszą dynamikę zmian odnotowano w przypadku wskaźnika ubóstwa dochodowego. W 2015 r. zasięg ubóstwa relatywnego pozostał na poziomie zbliżonym do tego, który odnotowano cztery lata wcześniej (w granicach ok. 14-15%).

Powyższe pozytywne zmiany znajdują odzwierciedlenie w wartości wskaźnika ubóstwa wielowymiarowego. W 2011 r. kumulacji wszystkich trzech analizowanych form ubóstwa doświadczało co dwudzieste drugie gospodarstwo domowe w Polsce (niecałe 5%), podczas gdy w 2015 r. w takiej sytuacji znajdowało się co dwudzieste dziewięte gospodarstwo (ponad 3%).

Większe prawdopodobieństwo kumulacji wszystkich trzech form ubóstwa dotyczy w Polsce mieszkańców wsi (ok. 4%) niż miast (3%). Różnice na korzyść miast dotyczą przede wszystkim dużych aglomeracji. W małych ośrodkach miejskich zagrożenie ubóstwem wielowymiarowym kształtuje się na poziomie zbliżonym do tego zaobserwowanego w przypadku obszarów wiejskich. Równoczesnym występowaniem wszystkich trzech form ubóstwa są dotknięte przede wszystkim gospodarstwa domowe osób o niskim poziomie wykształcenia, gospodarstwa robotników niewykwalifikowanych, osób dotkniętych bezrobociem, rencistów, a także rodziny wielodzietne i niepełne oraz samotni mężczyźni.

Załącznik

Tabl. 1. Elementy składowe wskaźnika ubóstwa warunków życia w 2015 r.
% gospodarstw domowych w których zaobserwowano dany symptom

1.	Zły stan instalacji elektrycznej lub jej brak	5,0%
2.	Brak zainstalowanego ogrzewania lub występowanie pieca na opał (na węgiel, drewno, trociny)	12,4%
3.	Złe warunki sanitarne (brak wody bieżącej, w tym ciepłej, łazienki, toalety)	11,4%
4.	Mieszkanie ciemne, wilgotne	12,5%
5.	Mieszkanie usytuowane: w hałaśliwym otoczeniu, w rejonie o skażonym środowisku naturalnym (pył, dym, inne zanieczyszczenia)	16,4%
6.	Mieszkanie zbyt małe (jak na potrzeby gospodarstwa) lub nie każda osoba dorosła ma samodzielny pokój lub wydzielone w mieszkaniu swoje stałe miejsce do odpoczynku, nauki i pracy	24,7%
7.	Brak możliwości utrzymania odpowiedniej temperatury w mieszkaniu (niewystarczająco ciepłe w zimie, niewystarczająco chłodne w lecie)	30,0%
8.	Złe warunki mieszkaniowe — ogólna ocena (subiektywna)	3,9%
9.	Brak pralki z przyczyn finansowych	2,6%
10.	Brak lodówki, chłodziarki z przyczyn finansowych	0,2%
11.	Brak kuchenki mikrofalowej lub wielofunkcyjnego robota kuchennego z przyczyn finansowych	9,8%
12.	Brak odkurzacza z przyczyn finansowych	1,7%
13.	Brak radia lub telewizora z przyczyn finansowych	2,9%
14.	Brak odtwarzacza CD, DVD, MP3, telewizji kablowej lub satelitarnej z przyczyn finansowych	4,7%
15.	Brak telefonu (stacjonarnego, komórkowego) z przyczyn finansowych	0,8%
16.	Brak komputera z przyczyn finansowych	5,5%
17.	Brak dostępu do Internetu z przyczyn finansowych	6,3%
18.	Złe wyposażenie gospodarstwa w dobra trwałe — ogólna ocena (subiektywna)	3,8%
19.	Brak samochodu z przyczyn finansowych	9,2%
20.	Brak pieniędzy na rozrywkę (wyjście do kina, teatru, restauracji, na koncert itp.)	30,7%
21.	Brak pieniędzy na przynajmniej jeden tydzień wakacji raz w roku	37,9%
22.	Gospodarstwo nie może sobie pozwolić na zaproszenie raz w miesiącu swojej rodziny lub przyjaciół na obiad, kolację lub inny poczęstunek	11,8%
23.	Gospodarstwo nie może sobie pozwolić na ofiarowanie swoim najbliższym (rodzicom, rodzeństwu, dorosłym dzieciom) prezentów przynajmniej raz w roku	9,7%
24.	Brak pieniędzy na zakup książek lub prasy	12,2%
25.	Brak pieniędzy na zakup leków	9,9%
26.	Brak pieniędzy na wizyty u lekarzy specjalistów lub lekarza dentystry	21,8%
27.	Brak pieniędzy na zakup obuwia, odzieży, pościeli	9,0%
28.	Brak pieniędzy na wymianę zużytych mebli	23,7%
29.	Brak pieniędzy na żywność (rezygnacja z jedzenia mięsa, świeżych owoców, warzyw)	5,4%
30.	Konieczność rezygnacji ze względu na brak pieniędzy z któregoś z podstawowych posiłków (śniadania, obiadu lub kolacji)	1,4%

Źródło: Badanie spójności społecznej 2015, GUS.

Tabl. 2. Elementy składowe wskaźnika ubóstwa braku równowagi budżetowej w 2015 r.
% gospodarstw domowych w których zaobserwowano dany symptom

1. Zaległości w opłatach czynszowych, za elektryczność, gaz lub w spłatach kredytu mieszkaniowego (co najmniej dwumiesięczne zaległości w opłatach lub miesięczne i dłuższe w spłacie kredytu mieszkaniowego)	2,6%
2. Subiektywna opinia gospodarstwa dotycząca braku możliwości "związania końca z końcem" ("wiązanie końca z końcem" z trudnością lub wielką trudnością)	26,1%
3. Gospodarstwo musi na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować pieniędzmi lub pieniędzy nie starcza nawet na podstawowe potrzeby (samoocena)	29,5%
4. Deklarowane dochody gospodarstwa domowego są niższe niż niezbędny (minimalny) poziom dochodów pozwalający „związać koniec z końcem”	23,5%
5. Zaciągnięta pożyczka lub kredyt na bieżące wydatki konsumpcyjne (żywność, odzież, obuwie, stałe opłaty)	4,8%
6. Odczuwanie przez gospodarstwo domowe dużych trudności w dokonywaniu bieżących wydatków z powodu spłat pożyczek/kredytów	9,0%
7. Deklaracja gospodarstwa domowego wskazująca na brak jakiegokolwiek swobody finansowej (brak możliwości pokrycia niespodziewanego wydatku w wysokości 400-500 zł)	31,5%

Źródło: Badanie spójności społecznej 2015, GUS.